

PORADNIK

***Prawa dzieci pozbawionych wolności
i ich reintegracja z perspektywy
zasady partycypacji***

**Przykłady innowacyjnych praktyk w
państwach UE**

DEFENSE FOR CHILDREN INTERNATIONAL (DCI) - BELGIA

PRAWA DZIECI POZBAWIONYCH WOLNOŚCI 2.0.: PRAWA DZIECI POZBAWIONYCH WOLNOŚĆ I ICH REINTEGRACJA Z PERSPEKTYWY ZASADY PARTYCYPACJI

(JUST//RCHI/AG/PROF/9585)
Styczeń 2017 r. - grudzień 2018 r.

KOORDYNATOR:

Defence for Children International - **Belgia**

PARTNERZY:

Defence for Children International - **Włochy**

Ministerstwo Sprawiedliwości - **Włochy**

Helsinkińska Fundacja Praw Człowieka - **Polska**

Howard League for Penal Reform - **Wielka Brytania**

www.childrensrightsbehindbars.eu

PORADNIK

***Prawa dzieci pozbawionych wolności
i ich reintegracja z perspektywy
zasady partycypacji***

**Przykłady innowacyjnych praktyk
w państwach UE**

Przystępny i praktyczny poradnik dla fachowców, którego celem jest poprawa ochrony praw dzieci w miejscach, gdzie są one pozbawione wolności.

AUTORZY I PROJEKT

Autorami niniejszego poradnika są przede wszystkim **Julien Attuïl-Kayser**, **Laurent Beauthier** i **Sarah Grandfils**, a nadzór nad projektem sprawował **Benoit Van Keirsbilck**, dyrektor DCI w Belgii. Ogromna wiedza i zaangażowanie wszystkich partnerów w realizację projektu, co można stwierdzić na podstawie sprawozdań krajowych, zaowocowały znaczącym wkładem każdego z nich w powstanie niniejszej publikacji. W bardzo dużym stopniu, do powstania tego dokumentu przyczynili się także Gabriella Gallizia i Julia Pamiás (DCI-Włochy), **Marcin Wolny** (Helsińska Fundacja Praw Człowieka - Polska) oraz **Lorraine Atkinson** i Laura Janes (Howard League for Penal Reform - Wielka Brytania). Członkowie zespołu DCI-Belgia w dużej mierze przyczynili się także do opracowania koncepcji, jak i do powstania tego podręcznika - w szczególności **Julianne Laffineur** i **Sophie Kusmirek**.

DCI-Belgia jest wiodącym partnerem w tym projekcie. Celem działalności DCI-Belgia jest ochrona i obrona praw dzieci w Belgii i w innych krajach. DCI-Belgia należy do Światowego Ruchu DCI, na który składa się sieć 35 Sekcji Krajowych i innych członków stowarzyszonych na całym świecie. Podstawowy zakres działania DCI obejmuje: szkolenie, edukację i zwiększanie świadomości; podejmowanie działań tam, gdzie naruszane są prawa dzieci, nadzór i monitorowanie poszanowania fundamentalnych praw dzieci w Belgii.

Podręcznik jest najistotniejszym rezultatem realizacji projektu **Children's Rights Behind Bars 2.0**. Pierwsza faza projektu, CRBB 1.0, została zrealizowana w latach 2014 - 2016. Kluczowym wynikiem tej fazy była publikacja Praktyczny przewodnik po monitorowaniu miejsc, w których dzieci są pozbawione wolności http://www.childrensrighsbehindbars.eu/images/Guide/Practical_Guide.pdf. Przewodnik ten stał się zbiorem wytycznych dla wielu organów monitorujących odnośnie przygotowania, realizacji oraz kontroli wyników wizyt monitoringowych. Druga faza projektu, CRBB 2.0, skupia się na poprawie warunków bytowania dzieci pozbawionych wolności poprzez szkolenie organów monitorujących i zwiększanie potencjału fachowców w związku z pozbawieniem wolności, promowanie efektywnej partycypacji nieletnich i dążenie do wszechstronnej współpracy pomiędzy wszystkimi uczestnikami procesu reintegracji dzieci pozbawionych wolności. Projekt realizowano w **Belgii, Włoszech, Polsce i Wielkiej Brytanii**. Opracowano szereg programów pilotażowych, zakładających aktywne uczestnictwo dzieci w procesie poprawy warunków ich przetrzymywania oraz procesu reintegracji. W związku z procesem reintegracji nieletnich utworzono grupy robocze, złożone z przedstawicieli multidyscyplinarnego panelu ekspertów (sędziów, prawników, dyrektorów placówek zamkniętych, pracowników socjalnych, pedagogów itd.). Wyniki wszystkich działań, zrealizowanych w czterech wymienionych tu państwach UE, posłużyły jako podstawa do opracowania niniejszego poradnika.

PODZIĘKOWANIA

Autorzy kierują podziękowania do wszystkich partnerów w projekcie **Children's Rights Behind Bars 2.0** za ich niezwykle cenny wkład w realizację pilotażowych projektów na poziomie krajowym, analizę zrealizowanych działań, uwagi oraz recenzje niniejszego podręcznika.

Dziękujemy także kluczowemu podmiotowi finansującemu projekt - Unii Europejskiej, a także pozostałym darczyńcom - Radzie Europy, Fonds Houtman oraz Fundacji Królowej Paoli, bez których jego realizacja nie byłaby możliwa.

Serdecznie dziękujemy Lorraine Atkinson za korektę książki. Cały zespół DCI-Belgia, włącznie z praktykantami, zasługuje na szczególne podziękowania za ciężką pracę i nieustające zaangażowanie w okresie ostatnich dwóch lat, dzięki któremu nasz projekt został wcielony w życie.

Poradnik ten nie powstałby, gdyby nie kluczowy wkład szeregu specjalistów, w tym dyrektorów i pracowników ośrodków detencyjnych, sędziów, prawników i urzędników, którzy wzięli udział w różnych projektach pilotażowych w tych czterech krajach. Ich udział, pomysły, czas i otwartość na nasze propozycje pozwoliły nam lepiej określić ich potrzeby, stojące przed nimi wyzwania i cele.

Jesteśmy również ogromnie wdzięczni wszystkim dzieciom, które zgodziły się uczestniczyć w naszych warsztatach i zabrać głos w ramach niniejszego projektu, dzieląc się swoimi doświadczeniami, w związku z pozbawieniem ich wolności i poszanowaniem ich praw.

SPIS TREŚCI

---

1. WPROWADZENIE	6
a) Projekt Dzieci pozbawione wolności	6
b) Organizacje partnerskie	9
i. Defence for Children International - Belgia	9
ii. Defence for Children International - Włochy	9
iii. Ministerstwo Sprawiedliwości Włoch - Wydział Sądów Lokalnych i Wymiaru Sprawiedliwości wobec Nieletnich	9
iv. Helsińska Fundacja Praw Człowieka - Polska	10
v. Howard League for Penal Reform - Wielka Brytania	10

---

2. UWARUNKOWANIA KRAJOWE	11
a) Belgia	11
b) Włochy	13
c) Polska	15
d) Wielka Brytania	17

---

3. KLUCZOWE OBSZARY DZIAŁANIA	19
a) Budowanie potencjału ekspertów	19
BE i. Narzędzia samooceny dla specjalistów	20
IT ii. udowanie świadomości praw dziecka wśród specjalistów	24
PL iii. Poznaj prawa dziecka	28
UK iv. Warsztaty dla specjalistów z dziedziny praw dziecka	32
b) Uczestnictwo dzieci i przekazywanie im informacji	36
BE i. Warsztaty z muzyką rapową - prawo do informacji	36
BE ii. Inteligencja zbiorowa w akcji - prawo do uczestnictwa	41
IT iii. Warsztaty hip-hopowe	47
PL iv. Poznaj swoje prawa	53
UK v. Warsztaty uczestniczące dla dzieci pozbawionych wolności	57
c) Reintegracja	62
BE i. Prawo do włączenia społecznego - analiza grupowa	62
IT ii. Reintegracja za głosem dzieci	67
PL iii. Prawo do reintegracji	70
UK iv. Opinie dzieci o reintegracji	72

1. WPROWADZENIE

W treści niniejszego poradnika, określenie „nieletni” oznacza osobę, która osiągnęła minimalny wiek odpowiedzialności karnej, ale nie jest jeszcze pełnoletnia, co oznacza, że podlegają pod przepisy prawa dotyczące nieletnich. Zdecydowana większość nieletnich to osoby poniżej 18 roku życia, objęte ochroną na mocy Konwencji o Prawach Dziecka ONZ (UNCRC).

a) Projekt Dzieci pozbawione wolności

Art. 37 (b) UNCRC głosi jednoznacznie: „żadne dziecko nie może zostać pozbawione wolności w sposób bezprawny lub arbitralny. Aresztowanie, zatrzymanie lub uwięzienie dziecka powinno być zgodne z prawem i może być zastosowane jedynie jako środek ostateczny i na możliwie najkrótszy czas”.

Projekt „Dzieci pozbawione wolności” (CRBB) ma zapewnić ochronę praw dzieci w miejscach, gdzie są one pozbawione wolności, poprzez rozwijanie potencjału fachowców zatrudnianych do pracy lub interwencji w tych ośrodkach.

Projekt CRBB dzieli się na dwie części:

- ➔ Prawa dzieci pozbawionych wolności - Prawa człowieka przysługujące dzieciom pozbawionym wolności: poprawa mechanizmów monitorowania (CRBB 1.0), marzec 2014 r. - marzec 2017 r.;
- ➔ Prawa dzieci pozbawionych wolności - Ścieżka partycypacji w kierunku reintegracji (CRBB 2.0), styczeń 2017 r. - grudzień 2018 r..

CRBB 1.0 to projekt badawczy. Uczestniczyło w nim 14 organizacji europejskich i 11 ekspertów międzynarodowych. Głównym rezultatem była publikacja Praktyczny przewodnik - monitorowanie ośrodków, w których dzieci są pozbawione wolności. Niniejszy Praktyczny Przewodnik stał się zbiorem wytycznych dla wielu organów monitorujących odnośnie przygotowania, realizacji oraz kontroli wyników wizyt monitoringowych. Jest on dostępny w języku angielskim, francuskim, włoskim, polskim i hiszpańskim, a także albańskim, armeńskim i rosyjskim. Wytyczne te można obecnie znaleźć w treści <http://www.childrensrightsbehindbars.eu/outputs/practical-guide>.

CRBB 2.0 poświęcono wdrażaniu wyników CRBB 1.0, jak również innych projektów europejskich realizowanych pod przywództwem DCI, w szczególności projektu Twelve¹ w zakresie uczestnictwa dzieci.

CRBB 2.0 wdrożono w 4 państwach europejskich: Defence for Children International – Belgia w roli koordynatora, Helsińska Fundacja Praw Człowieka w Polsce, Howard League for Penal

¹ Projekt Twelve - Prawo dzieci do uczestnictwa i wymiar sprawiedliwości wobec nieletnich - teoria i praktyki podlegające wdrożeniu”, Defence for Children International Włochy, 2016, http://www.dei-belgique.be/IMG/pdf/dci_-_twelve_handbook_eng_web.pdf

Reform w Wielkiej Brytanii, Defence for Children International - Włochy i Ministerstwo Sprawiedliwości Włoch - wydział wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich.

Cele CRBB 2.0 to:

- Poprawa warunków przetrzymywania nieletnich pozbawionych wolności;
- Promowanie efektywnego uczestnictwa nieletnich w monitorowaniu i poprawie warunków ich przetrzymywania;
- Wspieranie szeroko zakrojonej współpracy pomiędzy wszystkimi interesariuszami, zaangażowanymi w proces reintegracji nieletnich pozbawionych wolności.

W ramach tej struktury, partnerzy CRBB 2.0 opracowali projekty pilotażowe w trzech kluczowych obszarach działania.

Pierwszym kluczowym obszarem działania jest budowanie potencjału ekspertów pracujących z dziećmi pozbawionymi wolności. Głównym wynikiem działań podjętych w tym zakresie jest opracowanie narzędzi samooceny, dzięki którym eksperci będą w stanie lepiej zadbać o ochronę praw dzieci w swojej codziennej pracy.

Drugi kluczowy obszar działania koncentruje się na prawie do uczestnictwa i prawie do informacji. Dzięki warsztatom uczestniczącym, młodociani opracowali przyjazne dzieciom narzędzia informacyjne, które pozwolą im lepiej zrozumieć prawa i obowiązki osób nieletnich pozbawionych wolności. Działanie to bazuje na założeniu, że proces reintegracji nieletnich przebiega lepiej, gdy są oni świadomi swoich praw.

Trzeci obszar działania dotyczy procesu reintegracji. Poprzez opracowanie protokołów współpracy, interesariusze zaangażowani w proces reintegracji są w stanie wspierać reintegrację dzieci pozbawionych wolności.

Te obszary działania wdrażano poprzez projekty pilotażowe w szeregu ośrodków detencyjnych dla dziewcząt i chłopców w Belgii, Włoszech, Polsce oraz Wielkiej Brytanii.

Niniejszy podręcznik stanowi podsumowanie fazy CRBB 2.0.

Jak z niego korzystać?

Podręcznik podzielono na szereg niezależnych części. W części pierwszej przedstawiono zarys ogólny kontekstu, w jakim prowadzono działania w każdym kraju, oraz krótką prezentację sytuacji dzieci pozbawionych wolności, jak również mapę ośrodków detencyjnych dla dzieci, funkcjonujących w ramach wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich.

W części drugiej opisano obszary działania w formie ogólnej prezentacji wdrożonych działań. W kolejnej części można znaleźć bardziej konkretne narzędzia praktyczne, nazwane arkuszami koncepcji. Arkusze koncepcji zostały opracowane tak, aby pomóc ekspertom zajmującym się prawami dzieci, we wdrażaniu działań ukierunkowanych na rozwój potencjału ekspertów, uczestnictwo i upodmiotowienie dzieci pozbawionych wolności oraz poprawę procesu reintegracji. W tej części podręcznika można znaleźć fragmenty wypowiedzi ekspertów oraz dzieci pozbawionych wolności. Rezultaty podjętych działań opisano na stronie projektu:

<http://www.childrensrightsbehindbars.eu/outputs/crbb-2-0-outputs>

Publikacja ta należy do Ciebie, czytelniku; mamy nadzieję, że zrobisz z niej dobry użytek, dzieląc się czerpaną stąd inspiracją z innymi w ramach działania na rzecz poprawy warunków przetrzymywania i reintegracji dzieci pozbawionych wolności.

b) Organizacje partnerskie

I. DEFENCE FOR CHILDREN INTERNATIONAL - BELGIA

Defence for Children International – Belgia (DCI-BE) powstała w roku 1991. DCI-BE ma na celu realizację praktycznych, usystematyzowanych i skoordynowanych działań w kierunku efektywnego wdrażania praw człowieka, przysługujących dzieciom zgodnie z Konwencją o Prawach Dziecka ONZ (UNCRC) i innymi przepisami prawa międzynarodowego. Jej podstawowym celem jest informowanie, zwiększanie świadomości, budowanie potencjału, promowanie uczestnictwa dzieci i ich upodmiotowienie, jak również wzmacnianie realnej odpowiedzialności wszystkich interesariuszy. Podstawowe obszary interwencji dotyczą dzieci w zetknięciu z systemem sprawiedliwości, dzieci migrantów, monitorowania ośrodków, w których dzieci są pozbawione wolności, jak i prawa każdego dziecka do uczestnictwa.

II. DEFENCE FOR CHILDREN INTERNATIONAL - WŁOCHY

Defence for Children International Włochy (DCI-Włochy) powstała w roku 2005 i została oficjalnie zarejestrowana w marcu 2007 r. W roku 2008 stała się sekcją DCI podczas 10. Zgromadzenia Ogólnego ruchu DCI. W ramach DCI-Włochy działa zespół koordynacji, a także szereg ochotników i konsultantów. Organizacja koncentruje się na takich obszarach działania, jak: sprawiedliwość wobec dzieci ze szczególnym uwzględnieniem dzieci, które weszły w konflikt z prawem oraz będących ofiarami przestępstw, przemocy i nadużyć; migracja, w tym, w szczególności, migracja dzieci, ochrona przed handlem ludźmi, promocja opieki; edukacja i zwiększanie świadomości w zakresie praw dzieci. Organizacja pełni rolę włoskiego korespondenta International Social Service, a w roku 2018 została pełnoprawnym członkiem międzynarodowej sieci ISS, niosącej pomoc dzieciom i rodzinom stojącym przed złożonymi wyzwaniem socjalnymi w wyniku zjawiska migracji.

III. MINISTERSTWO SPRAWIEDLIWOŚCI WŁOCH - WYDZIAŁ SĄDÓW LOKALNYCH I WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI WOBEC NIELETNICH

Wydział Sądów Lokalnych i Wymiaru Sprawiedliwości wobec Nieletnich (DJCJ) jest to wydział włoskiego Ministerstwa Sprawiedliwości, odpowiedzialny za wszystkie kwestie związane z nieletnimi, włącznie z ochroną prawną dzieci, zapobieganiem i walką z przestępczością nieletnich.

DJCJ wdraża środki polegające, jak i niepolegające na pozbawieniu wolności nieletnich zaangażowanych w działalność przestępczą, jak również środki niepolegające na pozbawieniu wolności wobec osób dorosłych. Wydział opracowuje wytyczne, monitoruje statystyki i koordynuje inicjatywy na terytorium kraju.

Odpowiada także za całokształt usług pomocniczych wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich, takich jak Ośrodki Detencyjne dla Nieletnich (IMP), Zakłady Zamknięte dla nieletnich (CPA), Urzędy ds. Młodzieży (USSM) oraz Wspólnoty Mieszkańciewe.

IV. HELSINKI FOUNDATION FOR HUMAN RIGHTS - POLAND

Helsińska Fundacja Praw Człowieka (HFPC) to organizacja pozarządowa utworzona w roku 1989, skupiająca się na promocji praw człowieka i rządów prawa, jak również przyczyniająca się do rozwoju społeczeństwa otwartego. Podstawowe obszary działalności to: domowa edukacja w dziedzinie praw człowieka; działalność międzynarodowa: programy promowania demokracji i konstytucjonalizmu w krajach Wspólnoty Niepodległych Państw oraz działalność w interesie publicznym, której celem jest poprawa standardów ochrony praw człowieka w Polsce poprzez monitorowanie, interwencje oraz spory strategiczne. W ramach prowadzonej działalności, eksperci fundacji formułują analizy, opinie i rekomendacje dotyczące projektów przepisów prawnych w obszarze prawa do sprawiedliwego procesu i praw osób pozbawionych wolności. Od początku swojej działalności Fundacja realizuje program skupiony na prawach dzieci. W ramach tego programu, HFPC prowadzi monitoring ośrodków, w których dzieci są pozbawione wolności, analizuje standardy postępowania w przypadku nieletnich i prowadzi szkolenia z zakresu praw człowieka.

V. HOWARD LEAGUE FOR PENAL REFORM - WIELKA BRYTANIA

Założona w roku 1866 Howard League jest najstarszą organizacją charytatywną na świecie, działającą na rzecz reformy prawa karnego, zmniejszenia przestępczości, wzrostu bezpieczeństwa w społecznościach lokalnych i ograniczenia liczby więźniów. Howard League posiada status doradczy wobec ONZ, jak i Rady Europy. Jest to niezależna organizacja pozarządowa, nie finansowana przez rząd brytyjski.

Od roku 2002 Howard League świadczy wyłączne usługi prawne w zakresie reprezentowania dzieci i nieletnich pozbawionych wolności. Nasza praca prawna rozpoczęła się w roku 2002, gdy działając we własnym imieniu organizacja skutecznie podważyła założenie, zgodnie z którym dzieciom przebywającym w więzieniach miała nie przysługiwać ochrona z tytułu Ustawy o dzieciach z 1989 r.

2) UWARUNKOWANIA KRAJOWE

BE

a) Belgia

W Belgii osoba młodociana, poniżej 18 roku życia, może zostać pozbawiona wolności w określonych sytuacjach, bazujących na różnych podstawach prawnych. Na dzień 1 stycznia 2017 r. we Wspólnocie Francuskojęzycznej Belgii 211 dzieci było pozbawionych wolności w związku z działaniami wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich. Średni okres pozbawienia wolności wynosi 65 dni w ośrodku zamkniętym, z dostępem do wszystkich usług, w latach 2007 - 2016.

Jeżeli nieletni jest podejrzany o popełnienie czynu uznanego za przestępstwo, podlega osądzeniu zgodnie z przyjętymi zasadami przez sąd dla nieletnich i może zostać umieszczony w instytucji publicznej ochrony dzieci ("IPPJ"²).

Młodociani umieszczeni w IPPJ mogą być traktowani jako przebywający w zakładach półotwartych, co oznacza, że mają możliwość opuszczania instytucji w określonych okolicznościach, ich wolność jest jednak ograniczona (minimalny wiek to 12 lat) lub też w zakładach zamkniętych, o znacznie bardziej zaostrzonym rygorze bezpieczeństwa, których nie można samowolnie opuścić (minimalny wiek to 14 lat, a w wyjątkowych przypadkach - 12 lat).

Oba powyższe rozwiązania przewidują możliwość umieszczania nieletnich w izolatkach na ograniczony okres czasu, jeśli stanowią oni zagrożenie dla samych siebie lub dla innych nieletnich, członków personelu lub gości. Z zasady nie dopuszcza się umieszczania nieletnich w izolatkach za karę.

Ulokowanie w IPPJ może mieć charakter tymczasowy w oczekiwaniu na decyzję organów. W tym okresie analizuje się osobowość, środowisko i inne istotne aspekty życia młodocianego w ramach sprawozdań psychologiczno-społecznych. Jako środek tymczasowy, zatrzymanie może być zastosowane na okres maksymalnie trzech miesięcy. Istnieje jednak możliwość przedłużenia okresu pobytu w zakładzie o dodatkowe trzy miesiące ze względów bezpieczeństwa publicznego lub z przyczyn związanych z osobowością młodocianego. Następnie pobyt w zakładzie może być przedłużany o kolejne okresy miesięczne w przypadku wystąpienia wyjątkowych, niezwykle poważnych okoliczności. Młodociani mogą być umieszczani na krócej na pobyt „wstępny” lub „obserwacyjny”.

O pobycie w zakładzie i czasie jego trwania może zdecydować sędzia. Okres pobytu nie może trwać po ukończeniu przez młodocianego 20 roku życia, a decyzja o jego dalszym przetrzymywaniu podlega weryfikacji co najmniej raz na 6 miesięcy.

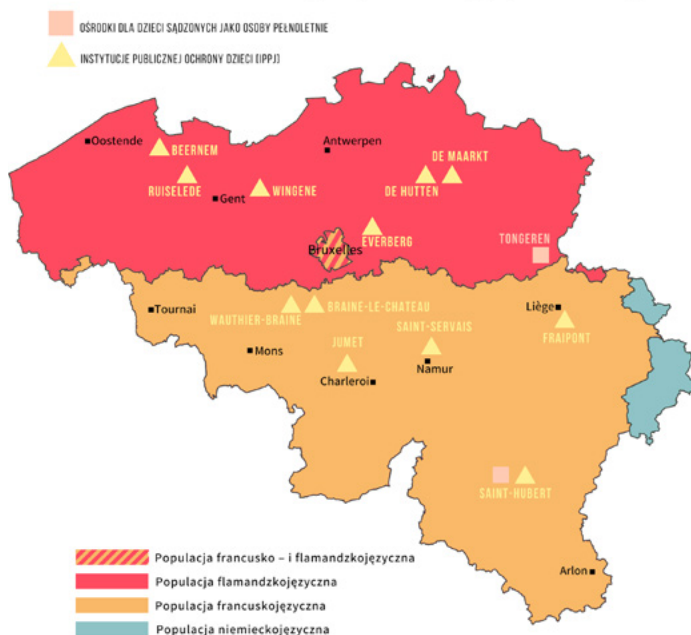
IPPJ to placówka o charakterze edukacyjnym, zatrudniająca strażników, wychowawców, psychologów, pracowników opieki zdrowotnej i pracowników socjalnych. W ramach tej struktury nieletni jest poddawany działaniom edukacyjnym i wdraża w praktyce różne działania pod nadzorem zespołu wychowawców.

² W języku francuskim: Institution publique de protection de la jeunesse (IPPJ).

Nieletni może zostać pozbawiony wolności w ośrodku zamkniętym w wyniku nadzwyczajnego postępowania w jego sprawie, skierowanej do sądu dla dorosłych - tzw. "dessaisissement", co oznacza, że sąd „odstępuje” do postępowania w ramach wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich. Dessaisissement może mieć zastosowanie do nieletnich w wieku 16 lub więcej lat, podejrzanych o popełnienie poważnego przestępstwa, którzy mieli już do czynienia z wymiarem sprawiedliwości. W wyjątkowych przypadkach, sędzia może zdecydować o przeniesieniu takiej sprawy do komórki specjalnej (złożonej z dwóch sędziów orzekających w sprawach dotyczących nieletnich oraz jednego sędziego prawa karnego) w sądzie dla nieletnich lub w sądzie prawa karnego (cour d'assise), gdzie nieletni jest sądzony jak dorosły, zgodnie z przepisami prawa karnego i właściwymi procedurami karnymi. W rezultacie, osoby osądzone trafiają nie do IPPJ, ale do ośrodków dla nieletnich sądzonych tak samo, jak dorośli (w Saint-Hubert i Tongeren). Postępowanie takie uznaje się za niezgodne ze standardami praw dziecka w ramach prawa europejskiego i międzynarodowego, m.in. wg standardów Komitetu Praw Dziecka.

Wreszcie nieletni może zostać osadzony w więzieniu wraz z dorosłymi, na krótki okres, w trakcie dochodzenia, jeśli sędzia uzna, że osadzenie młodocianego w pobliżu jest lepszym rozwiązaniem, niż odesłanie go do daleko położonego ośrodka.

Rozmieszczenie instytucji detencyjnych w Belgii

b) Włochy

We Włoszech, przestępstwo popełnione przez dziecko jest w pierwszej kolejności interpretowane jako wyraz strachu lub dyskomfortu, trudności w rozwoju psychofizycznym, a tym samym stanowi punkt wyjścia dla procesu edukacji.

Wg art. 97 Kodeksu Karnego wiek odpowiedzialności karnej to 14 lat. Dodatkowo, art. 98 stwierdza, że „odpowiedzialnością można obarczyć młodocianego, który w chwili popełnienia przestępstwa miał ukończone 14 lat, ale nie miał jeszcze lat 18, o ile miał zdolność rozumienia i rozpoznawania swoich czynów.” Stąd koncepcja przypisania odpowiedzialności, zgodnie z którą dziecko może zostać osądzone wyłącznie w sytuacji, gdy posiada zdolność rozumienia i rozpoznawania, stanowi dalsze kryterium jakościowe określania odpowiedzialności karnej młodego przestępcy.

Sądy dla nieletnich sprawują wyłączną jurysdykcję w postępowaniach dotyczących nieletnich, osądzonych za przestępstwa karne popełnione poniżej 18 roku życia. Dodatkowo, sąd sprawuje nadzór nad takimi osobami do momentu ukończenia przez nie 25 lat.

Nieletni może zostać umieszczony w jednej z następujących placówek: Ośrodek Detencyjny dla Nieletnich (IMP), Zakład Zamknięty dla Nieletnich (CPA), Urząd ds. Młodzieży (USSM) lub Wspólnota Mieszkaniowa. Placówkami tymi zawiaduje Wydział Sądów Lokalnych i Wymiaru Sprawiedliwości wobec Nieletnich (włoskiego Ministerstwa Sprawiedliwości). Przewidziano trzy rodzaje środków obejmujących pozbawienie wolności, w ramach których dochodzi do ograniczenia wolności nieletnich przestępców: 1) pozbawienie wolności w Ośrodku Detencyjnym dla Nieletnich; 2) umieszczenie w placówce opieki o celu edukacyjnym lub terapeutycznym; 3) areszt domowy.

Zgodnie z dekretem prezydenckim nr 448/88, „wszystkie środki są dostosowane do osobowości i potrzeb edukacyjnych młodocianego”. W rezultacie, postępowanie karne wobec nieletnich koncentruje się na środkach edukacyjnych, rozwoju społecznym i resocjalizacji. Włoski system wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich oferuje szereg alternatywnych środków, umożliwiających dzieciom szybkie wyjście z formalnego systemu odpowiedzialności karnej, takich jak przedawnienie, ułaskawienie, zawieszenie wyroku z poddaniem dozorowi („messa alla prova”), uniewinnienie z powodu niemożności zrozumienia i rozpoznania faktów lub nieistotności czynów. Mimo postępującego łagodzenia stosowanych restrykcji, istnieją trzy rodzaje środków opieki, które przewidują ograniczenie wolności osobistej nieletnich przestępców: 1) pozbawienie wolności w Ośrodku Detencyjnym dla Nieletnich; 2) umieszczenie w placówce opieki o celu edukacyjnym lub terapeutycznym; 3) areszt domowy.

Nie dysponujemy oficjalnymi ani aktualnymi danymi na temat średniego okresu pobytu w Ośrodkach Detencyjnych dla Nieletnich, szacuje się jednak, że wynosi on około trzech miesięcy. Brakuje także danych na temat używania siły oraz ograniczeń fizycznych ze strony personelu. Z zasady jednak stosowanie tych środków ogranicza się do przypadków ekstremalnych, takich jak bójkę pomiędzy nieletnimi czy akty przemocy wobec członków personelu. Ponadto, siły wolno używać wyłącznie w ostateczności, gdy nie istnieje inna

metoda zabezpieczenia dzieci lub nieletnich przed wyrządzeniem krzywdy sobie lub innym. Przypadki tego rodzaju wymagają zgłoszenia do odpowiednich władz.

Lokalizacja ośrodków detencyjnych we Włoszech

Łączne liczby:

24 C.P.A.

16 I.P.M. (Ośrodki Detencyjne dla Nieletnich)

6 ministerialnych placówek opieki i wielofunkcyjnych ośrodków opieki dziennej

System wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich w Polsce bazuje na Ustawie z 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich. Pomimo jej wielokrotnych nowelizacji, główne założenia tej ustawy pozostają niezmienione. Celem ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich jest zwalczanie przestępczości i zachowań antyspołecznych wśród nieletnich oraz stwarzanie im warunków powrotu do normalnego życia, wzmocnienie edukacyjnej i ochronnej roli rodziny, jak i odpowiedzialności rodzin za wychowanie dzieci na świadomych członków społeczeństwa.

System wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich w Polsce skupia się zatem na ochronie interesów dziecka. Rola placówek opiekuńczych i sędziów rodzinnych polega na wywieraniu pozytywnego wpływu na osobowość i zachowanie dziecka oraz wspieraniu dzieci i opiekunów dziecka w skutecznym wypełnianiu obowiązków wobec nich.

Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich wyszczególnia szereg działań, które mogą mieć zastosowanie w przypadku przestępczości nieletnich lub zachowań antyspołecznych, przy czym to ostatnie nie zostało w pełni zdefiniowane w prawie polskim. Według Ustawy, zachowanie antyspołeczne oznacza w szczególności pogwałcenie zasad współżycia społecznego, popełnienie czynu zabronionego, wagarowanie, spożywanie alkoholu lub narkotyków, prostytucję, włóczęgostwo oraz uczestnictwo w działalności grup przestępczych. W przypadku zachowań antyspołecznych, nieletni może być poddawany działaniom edukacyjnym.

Nie określono minimalnego wieku poddawania dzieci działaniom edukacyjnym. Wg statystyk polskiego Ministerstwa Sprawiedliwości, środki w tym zakresie są wdrażane już w stosunku do dzieci sześciolatków.

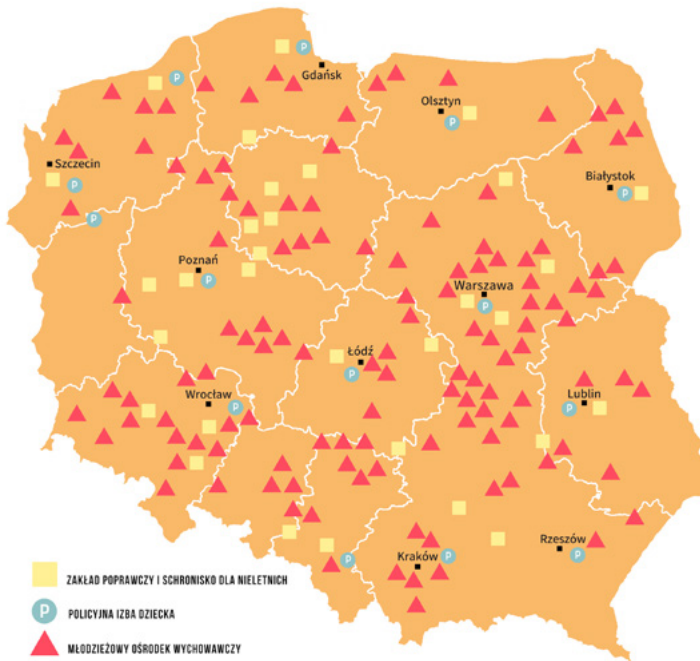
Zakres środków edukacyjnych, którymi dysponują sądy rodzinne, jest szeroki. Obejmują one upomnienie, nadzór oraz umieszczenie w Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym albo Zakładzie Poprawczym. Niestety, Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich nie wskazuje, że umieszczenie w MOW powinno stanowić środek ostateczny. Dodatkowo, sądy rodzinne mogą stosować wobec nieletnich środki medyczne, włącznie z umieszczeniem w domu opieki i zakładzie psychiatrycznym.

Nieletni powyżej 13 roku życia, którzy popełnili przestępstwo, mogą zostać objęci środkami wychowawczymi, wskazanymi powyżej. Mogą także zostać umieszczeni w placówce opiekuńczo-wychowawczej, jeśli uzasadnia to "wysoki stopień demoralizacji nieletniego" lub okoliczności oraz charakter popełnionego przestępstwa, zwłaszcza, jeżeli zastosowane dotąd środki wychowawcze okazały się nieskuteczne lub nie rokują resocjalizacji nieletniego. Nieletni mogą przebywać w placówce opiekuńczo-wychowawczej do osiągnięcia 21 lat.

Polski Kodeks Karny określa wiek odpowiedzialności karnej na 17 lat. Jednak w przypadku najpoważniejszych przestępstw (takich jak zabójstwo, gwałt zbiorowy czy bezprawne pozbawienie wolności), minimalny wiek odpowiedzialności karnej to 15 lat. W takich przypadkach sąd rodzinny określa, czy dziecko może być sądzony jak dorosły na podstawie skuteczności zastosowanych dotąd środków wychowawczych, opiekuńczo-wychowawczych, okoliczności sprawy, poziomu rozwoju podejrzanego i jego osobistych uwarunkowań.

W Polsce nie funkcjonuje centralny urząd odpowiedzialny za wszystkie ośrodki, w których mogą przebywać dzieci. Dzieci sądzone jak dorośli przebywają w więzieniach i aresztach śledczych, podlegających pod Ministerstwo Sprawiedliwości. Ministerstwo odpowiada za nadzór administracyjny nad zakładami poprawczymi i schroniskami dla nieletnich. Z drugiej strony, młodzieżowe ośrodki wychowawcze podlegają pod Ministerstwo Edukacji, natomiast domy opieki społecznej znajdują się pod nadzorem Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Taki podział odpowiedzialności znacznie utrudnia opracowanie jednolitych standardów opieki oraz wymianę dobrych praktyk. Nie gwarantuje także dzieciom we wszystkich w/w placówkach tych samych praw lub traktowania wolnego od dyskryminacji.

Miejsca pozbawienia wolności w Polsce

d) Wielka Brytania

Anglia i Walia mają najniższy wiek odpowiedzialności karnej w Europie Zachodniej. Dzieci mogą podlegać karze pozbawienia wolności za przestępstwo karne już w wieku 10 lat. Na dzień 27 kwietnia 2018, w ośrodkach detencyjnych dla młodzieży przebywało 940 dzieci.

Dzieci mogą być przetrzymywane w areszcie lub skazane na pozbawienie wolności w trzech różnych rodzajach placówek: strzeżonych domach dziecka (SCH), strzeżonych ośrodkach szkoleniowych (STC) lub w więzieniach („placówkach dla młodocianych przestępców” - YOI). Siedemdziesiąt procent dzieci pozbawionych wolności, 652 chłopców, przebywa w więzieniach.

Strzeżone zakłady zamknięte dla dzieci są bardzo zróżnicowane zarówno pod względem charakteru placówki, stosowanych w niej środków bezpieczeństwa, zatrudnionego personelu oraz obowiązujących zasad. Średni roczny koszt pobytu wynosi 210 000 £ w przypadku SCH, 160 000 £ w przypadku STC oraz 76 000 £ w przypadku zakładu karnego.

Strzeżone domy dziecka

W Anglii i Walii funkcjonuje 15 strzeżonych domów dziecka. Dzieci mogą trafiać do takich placówek ze względu na ich dobro lub w związku z koniecznością umieszczenia ich w areszcie śledczym lub wyrokiem wydanym w wyniku popełnienia przestępstwa karnego. Na 220 miejsc dostępnych w SCH, 120 przewidziano dla dzieci objętych działaniami wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich. W SCH przebywają chłopcy i dziewczęta w wieku od 10 do 18 lat. SCH są zarządzane indywidualnie, a przebywa w nich od ośmiorga do czterdzieściora dzieci.

Strzeżone ośrodki szkoleniowe

W Anglii znajdują się trzy strzeżone ośrodki szkoleniowe dla chłopców i dziewcząt w wieku od 12 do 18 lat. W STC przebywają dzieci umieszczone w areszcie śledczym lub skazane wyrokiem sądu. Dwa z tych ośrodków są prowadzone przez osoby prywatne, a jeden znajduje się pod nadzorem Ministerstwa Sprawiedliwości. Ten ostatni był także uprzednio objęty zarządzeniem prywatnym. STC są większe od SCH i przebywa w nich od 50 do 80 dzieci.

Placówki dla Młodocianych Przestępców

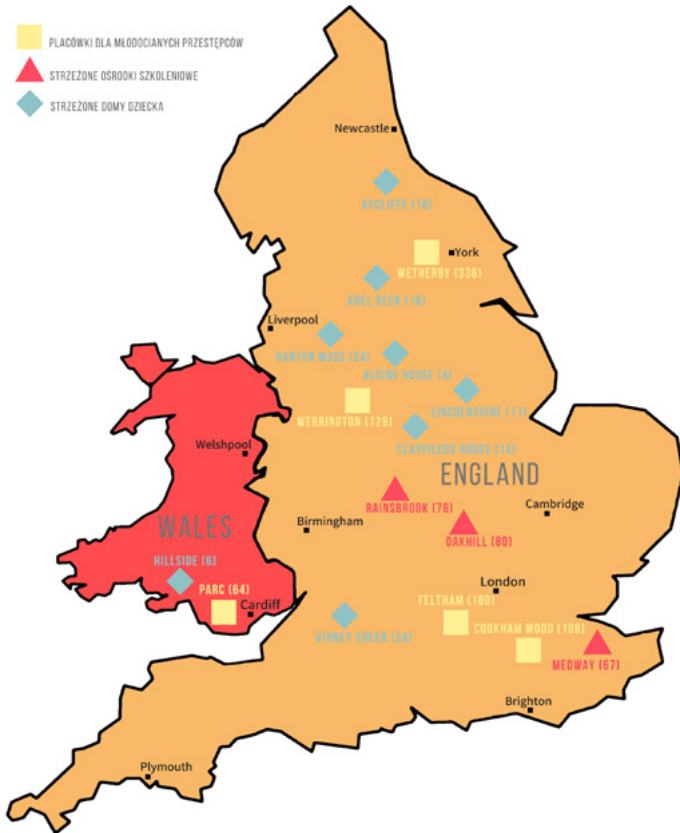
YOI są prowadzone przez Służby Więzienne, poza więzieniem Parc, prowadzonym przez spółkę prywatną. Przebywają w nich chłopcy w wieku od 15 do 17 roku życia, umieszczeni w areszcie śledczym lub skazani przez sądy. W każdym ośrodku przebywa od 60 do 400 chłopców w podziale na skrzydła mieszczące od 30 do 60 dzieci.

Struktury monitoringu ośrodków detencyjnych w Anglii i Walii są zaawansowane i obejmują zarówno warunki pobytu, jak i przeniesienia bądź reintegracji dzieci po ich zwolnieniu. W procesie tym uczestniczy wiele organów oraz wyspecjalizowanych fachowców, włącznie z

³ Patrzą brytyjskie dane rządowe pod adresem <https://www.gov.uk/government/statistics/youth-custody-data>

Królewskim Inspektorem Służby Więziennej (HMIP), Radą ds. Wymiaru Sprawiedliwości wobec Młodocianych i Urzędem ds. Standardów Edukacji. Mimo starannie opracowanych narzędzi monitorowania, w roku 2017 Główny Inspektor wykazał, że żadne z więzień nie jest bezpieczne dla dzieci.

Miejsca pozbawienia wolności w Anglii i Walii

3. KLUCZOWE OBSZARY DZIAŁANIA

Działania w ramach projektu podzielono na trzy kluczowe obszary. Koncentrują się one na oddzielnych, konkretnych celach i grupach docelowych. Ich łącznym celem jest wzmocnienie praw dzieci pozbawionych wolności i poprawa integracji społecznej nieletnich przestępców.

W każdym z obszarów partnerzy w ramach projektu wdrożyli działania bazujące na założeniu realnego i aktywnego uczestnictwa grup docelowych. Dzięki opisanym poniżej projektom pilotażowym, ścieżka uczestnictwa w drodze ku reintegracji może stać się rzeczywistością w wyniku wdrożenia działań w następujących obszarach kluczowych.

Po prezentacji każdego z działań przedstawiono arkusz koncepcji, zawierający praktyczne aspekty wdrażania danego działania.

Z wynikami realizowanych działań można zapoznać się na stronie internetowej projektu: <http://www.childrightsbehindbars.eu/outputs/crbb-2-0-outputs>

a) Budowanie potencjału ekspertów

Znajomość prawa jest pierwszym niezbędnym krokiem w kierunku jego stosowania. Aby poprawić przestrzeganie praw dziecka w instytucjach zamkniętych należy upewnić się, że pracownicy takich placówek są w pełni świadomi obowiązujących zasad i standardów. Szkolenie i wymiana doświadczeń pomiędzy fachowcami to kluczowe aspekty poprawy stanu tej wiedzy.

Projekty pilotażowe opracowano w taki sposób, by sprostać temu wyzwaniu i poprawić warunki bytowe dzieci pozbawionych wolności. Celem wdrożonych działań było zapewnienie, by personel związany z instytucjami, w których przebywają dzieci pozbawione wolności:

- był w pełni świadomy praw dzieci zdefiniowanych w prawie międzynarodowym i europejskim, oraz
- wdrażał je w swojej codziennej pracy.

Uznano, że ćwiczenia praktyczne i regularna samoocena będą właściwym sposobem poprawy wdrażania praw dzieci. Warsztaty partycypacyjne, przeprowadzone w poszczególnych krajach, dały fachowcom możliwość spotkania, omówienia i wymiany koncepcji poprawy i budowania potencjału w codziennej pracy z nieletnimi pozbawionymi wolności. Uczestnicy reprezentowali różne dziedziny: usług socjalnych, opieki zdrowotnej, edukacji i bezpieczeństwa.

Celem jest poprawa warunków bytowych dzieci pozbawionych wolności poprzez szkolenia organów monitorujących i specjalistów

I. NARZĘDZIA SAMOOCENY DLA SPECJALISTÓW

W Belgii instytucje dla dzieci, które popadły w konflikt z prawem zatrudniają szereg specjalistów, którzy nie posiadają formalnego przeszkolenia w zakresie międzynarodowych i europejskich standardów praw dziecka. Są oni jednak świadomi przepisów prawa i zasad obowiązujących na poziomie krajowym i wspólnotowym. Odpowiednio przeszkoleni specjaliści ośrodków detencyjnych powinni znać obowiązujące standardy i umieć odpowiednio je stosować. W tym kontekście działalność w ramach projektu miała następujące cele:

- ➔ poprawa wiedzy członków personelu na temat praw dziecka,
- ➔ zachęcenie specjalistów do rozmów na temat sposobu ich pracy i poszanowania praw dziecka oraz
- ➔ opracowanie narzędzi umożliwiających personelowi samoocenę w zakresie ochrony praw dziecka.

Warsztaty zorganizowane przez DCI-Belgia odbyły się w dwóch IPPJ znajdujących się na obszarze francuskojęzycznym Belgii: IPPJ dla chłopców Braine-le-Château (30 km na południe od Brukseli) oraz IPPJ dla dziewcząt Saint-Servais IPPJ (w pobliżu Namur).

DCI- Belgia zorganizowała sześć warsztatów w każdej placówce w okresie od czerwca 2017 r. do października 2018 r. z udziałem 10 do 15 ochotników - przedstawicieli różnych służb. Członkami grup roboczych byli kierownicy / dyrektorzy, wychowawcy, doradcy duchowni i świeccy, pielęgniarka, psycholog, nauczyciele i strażnicy. Warsztaty odbyły się z udziałem moderatorów - dwóch do trzech specjalistów ds. praw dziecka, reprezentujących DCI- Belgia.

W ramach warsztatów skupiono się na następujących kwestiach: Prawo do godności/ szacunku/prywatności; prawa religijne i kulturalne; prawo do ochrony przed przemocą; prawo do prywatności; prawo do uczestnictwa/ wolności wypowiedzi i opinii; prawo do opieki zdrowotnej; prawa proceduralne; prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym; prawo do edukacji; prawo do informacji; zakaz dyskryminacji/ ochrona interesów dziecka.

Po zidentyfikowaniu tych praw, członkowie grup roboczych sporządzili listę wskaźników, umożliwiających ocenę ich wdrażania w codziennym życiu placówki.

W wyniku warsztatów przeprowadzonych w dwóch placówkach opracowano szereg narzędzi samooceny:

- ➔ Rozwinięte i szczegółowe narzędzie samooceny (około 14 stron),
- ➔ Przekrojowe i skrótowe narzędzie samooceny (około 5 stron),
- ➔ Skrótowe narzędzie samooceny skupione na kluczowych aspektach (4 strony) oraz narzędzia dotyczące poszczególnych praw (po jednej stronie na każde)

„Często nakłaniamy nieletnich, aby przeprowadzili samoocenę, sami jednak poddajemy się jej rzadko”

Wychowawca pracujący w ośrodku detencyjnym dla nieletnich

Na podstawie przeprowadzonych rozmów i zastosowania opracowanych narzędzi podjęto decyzję o przekształceniu narzędzia samooceny w instrument szkoleniowy dla nowego personelu. Instrument ten przekazuje się nowym pracownikom, głównie wychowawcom, po pierwszym miesiącu spędzonym w placówce, aby umożliwić im przeanalizowanie stosowanych praktyk i zrozumienie przez nich obowiązujących zasad. Pozwala to również zakwestionować stosowane praktyki i sprowokować dyskusję ze współpracownikami.

„Narzędzie to pozwoliło nam stwierdzić, że znajdujemy się na właściwej drodze”

A staff member working in a juvenile detention centre

NAZWA DZIAŁANIA

Cele

- Zwiększenie wiedzy personelu o prawach dziecka:
  - przestrzeganie praw dziecka w codziennej pracy
  - identyfikacja kluczowych problemów związanych z wdrażaniem praw dziecka
- Poprawa przestrzegania praw dziecka przez personel placówek zamkniętych

Oczekiwane wyniki

Specjaliści zatrudnieni w placówkach zamkniętych opracowują i wykorzystują narzędzia samooceny w zakresie ochrony praw dziecka dla wszystkich.

Metodologia

Narzędzie opracowane przez multidyscyplinarną grupę ochotników - specjalistów.

Specjalista powinien uczestniczyć we wszystkich etapach opracowania i wdrażania narzędzia: „opracowane przez nich/ dla nich”.

Przygotowanie

- Wniosek do administracji o zezwolenie na przeprowadzenie warsztatów w placówkach
- Określenie, w porozumieniu z dyrekcją placówki, najlepszego czasu i najbardziej odpowiednich ram dla personelu i podejmowanych działań
- Przedstawienie metodologii oraz działania dyrekcji

10 do 15 ochotników - specjalistów z różnych dziedzin: wychowawców, dyrekcji, działu opieki zdrowotnej, nauczycieli itd. Grupa nie powinna być większa, aby zapewnić możliwość swobodnej dyskusji i udziału wszystkich uczestników.

- 1 warsztat z maksymalną liczbą personelu (1 godzina)
- 5 warsztatów z grupami roboczymi (2 do 5 godzin)
- Łączny czas realizacji: 6 miesięcy.

Materiały wizualne (tablice i/lub projektor)

Sala konferencyjna z dużym stołem

Etapy wdrażania działania**Zespół moderujący:** 2/3 trenerów**Warsztat 1:** Warsztat nr 1: warsztat informacyjny (dla maksymalnej liczby pracowników)

- Zaprezentowanie projektu i jego celów
- Objaśnienie celów i potencjalnych korzyści narzędzia samooceny
- Wybór ochotników reprezentujących różne dziedziny jako członków grupy roboczej (WG)

Pomiędzy warsztatami nr 1 i 2 należy poprosić członków WG, aby zastanowili się nad prawami dziecka, mającymi zastosowanie w ich placówce.

Warsztat nr 2: Identyfikacja praw (z członkami WG)

- Prezentacja praw dziecka: zasady ogólne oraz prawa dziecka mające zastosowanie do sytuacji pozbawienia wolności (CRC, Zasady ONZ w sprawie ochrony nieletnich pozbawionych wolności, europejskie zasady stosowane wobec młodocianych przestępców, wobec których zastosowano sankcje lub środki)
- Objaśnienie procesu samooceny
- Określenie praw dziecka, mających zastosowanie w kontekście pozbawienia wolności: uczestnicy (pracując w grupach po 2/3 osoby otrzymują scenariusze⁴ i wskazują, w jaki sposób placówka powinna postąpić w danej sytuacji i jakie prawa mają zastosowanie)

Pomiędzy warsztatem nr 2 i 3 poproś członków WG, aby wypisali pytania dotyczące praw dziecka mających zastosowanie do ich placówki.

Warsztat nr 3: opracowanie narzędzia samooceny (z członkami WG)

- Wybór praw dziecka, które zostaną objęte analizą w ramach narzędzia - poprzez głosowanie członków WG
- Określenie pytań lub wskaźników dotyczących poszczególnych praw: uczestnicy w grupach po 2-3 osoby opracowują pytania służące do oceny wdrażania danego prawa
- Walidacja przygotowanych pytań przez WG

Zadanie do wykonania: analiza listy, usunięcie niepotrzebnych pytań i przygotowanie ostatecznej wersji narzędzia

Pomiędzy warsztatami nr 3 i 4, poproś członków WG, by przetestowali pytania wspólnie z kolegami

Warsztat nr 4: opracowanie ostatecznej wersji narzędzia i uzgodnienie sposobu jego użytkowania

- Analiza wstępnej wersji narzędzia: prawo po prawie/ pytanie po pytaniu
- Dodatkowe elementy do uwzględnienia w narzędziu: system oceny? Pole uwag?
- Zdecydowanie o sposobie użytkowania narzędzia: indywidualnie/ grupowo? Częstotliwość: raz w tygodniu? raz w miesiącu?
- Zebranie narzędzi: w fazie testowej organizatorzy WG gromadzą wykorzystane narzędzia, aby ocenić, w jaki sposób je wykorzystano/ co okazało się użyteczne itd.

Zadanie do wykonania: finalizacja narzędzia i przekazanie go członkom WG.

⁴ Przykładowe scenariusze: Po spotkaniu ze swoim prawnikiem, Dziecko X wydaje się chować coś pod koszulką. Co zrobisz? / Dziecko X jest rozwścieczone po rozmowie telefonicznej z matką. Obraziło kilkoro innych dzieci, a następnie gwałtownie odepchnęło wychowawcę/ pracownika, który przyszedł z nim porozmawiać. Jak

Pomiędzy warsztatami nr 4 i 5, członkowie WG korzystają z narzędzia oraz przesyłają je do organizatorów z uwagami.

Warsztat nr 5: analiza śródkresowa - po 2-3 miesiącach użytkowania narzędzia

- poprawy
- Omówienie koniecznych zmian/ sposobu ich wdrożenia
- Uzgodnienie poprawionej wersji narzędzia

Zadanie do wykonania: review the tool as agreed during WS5 & disseminate it to the WG members.

Zadanie do wykonania: weryfikacja narzędzia zgodnie z ustaleniami z warsztatu nr 5 i przekazanie go członkom WG.

Warsztat nr 6: weryfikacja końcowa

- Omówienie doświadczeń użytkowników (użyteczne/ zbędne/ do poprawy)
- Omówienie całego procesu
- Uzgodnienie sposobu korzystania z narzędzia po zakończeniu warsztatów

Elementy, na które należy zwrócić uwagę:

Oдноśnie działań:

- Członkowie WG powinni być motywowani w trakcie całego procesu.
- Jednoznaczne ramy bezpieczeństwa: kluczowe zasady i wartości (szacunek, brak krytycyzmu, uprzejmość, otwartość, aktywne słuchanie) powinny być przestrzegane w trakcie warsztatów, o czym należy przypominać tak często, jak to konieczne
- Warsztaty powinny spełnić oczekiwania (niekiedy sprzeczne) uczestników, a opracowane narzędzie powinno je uwzględniać

Oдноśnie wyników:

- Narzędzie samooceny powinno być jak najkrótsze, obejmując zarazem wszystkie poruszone zagadnienia
- Narzędzie powinno zawierać wstęp, który umożliwi korzystanie z niego osobom spoza grupy roboczej
- Należy unikać stosowania żargonu i uwzględnić definicje kluczowych elementów, których użytkownicy mogą nie znać
- Pytania powinny być otwarte, mogą zaczynać się od słów: „Czy przyczyniłem się do...”
- W fazie testowej należy udostępnić użytkownikom możliwość komentowania praktycznych aspektów korzystania z narzędzia

Możliwe efekty

- **Narzędzie samooceny do użytku grupowego lub indywidualnego**
- **Zestaw narzędzi dla osób nowych, wymagających przeszkolenia pod kątem praw dziecka**
- **Narzędzie oceny ochrony praw dziecka przez wszystkich pracowników w danym czasie**

II. BUDOWANIE ŚWIADOMOŚCI PRAW DZIECKA WŚRÓD SPECJALISTÓW

DCI-Włochy przeprowadziła warsztaty zwiększające świadomość z udziałem pracowników dwóch ośrodków detencyjnych dla nieletnich: Ferrante Aporti w Turynie i Fornelli w Bari.

Procesy szkoleniowe w Bari i w Turynie podzielono na 4 warsztaty po 5 godzin każdy. W warsztatach, przeprowadzonych przez eksperta we współpracy z asystentem, uczestniczyło od 10 do 20 specjalistów zatrudnionych w ośrodkach detencyjnych dla nieletnich.

Przy pomocy metodologii uczestniczącej, której celem jest ocena doświadczeń życiowych i wiedzy uczestników, starano się zrealizować trzy cele:

- ➔ Po pierwsze, wprowadzić podejście bazujące na prawach dziecka w kontekście wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich;
- ➔ Po drugie, zidentyfikować możliwości, wyzwania, przeszkody, zasoby i praktyki ochrony praw dziecka w szczególności w ośrodkach detencyjnych;
- ➔ Po trzecie, opracować narzędzia współpracy i wsparcia, których celem będzie poprawa warunków pobytu w ośrodkach oraz wspieranie wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich w jego funkcji resocjalizacyjnej.

Pierwszy warsztat stanowił wprowadzenie do systemowej i multidyscyplinarnej metody bazującej na prawach dziecka. Zgodnie z Konwencją o prawach dziecka uznano centralne znaczenie dziecka we wszystkich działaniach lub procesach, które go dotyczą.

Drugi warsztat łączy perspektywę praw dziecka i wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich poprzez podkreślenie kluczowych zasad CRC i artykułów 37 i 40 tego aktu prawnego. Ponadto zaprezentowano tu najistotniejsze standardy prawa międzynarodowego i europejskiego, w tym Wytyczne Rady Europy, w związku z koncepcją sprawiedliwości przyjaznej dzieciom.

Trzeci warsztat poświęcono promocji praw jako metodzie ochrony, zapobiegania i reintegracji dzieci mających kontakt z wymiarem sprawiedliwości. Podkreślono tu przede wszystkim fakt, że wszystkie prawa są ze sobą wzajemnie powiązane i nie można ich rozdzielić. Szczególną uwagę poświęcono prawu do zdrowia jako kluczowemu aspektowi kompleksowej ochrony.

Ostatni warsztat był próbą przedstawienia modelu sprawiedliwości przyjaznej dzieciom zgodnie z definicją międzynarodową, ale w kontekście prawa krajowego. Końcowe ćwiczenie podsumowujące miało uwzględniać wszystkie elementy, które należy wziąć pod uwagę przy samoocenie wiedzy, praktyk i postaw specjalisty z perspektywy praw dziecka.

Głównym rezultatem tego procesu było opracowanie narzędzia samooceny dla specjalistów pracujących w ośrodkach detencyjnych dla nieletnich. Dodatkowo opracowano zestaw rekomendacji, skierowany do centralnego wydziału wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich.

Na zakończenie procesu zorganizowano ze specjalistami uczestniczącymi w warsztatach dwa dodatkowe spotkania, aby zaprezentować projekt narzędzia samooceny bazującego na wkładzie uczestników.

„Jaki jest w gruncie rzeczy cel wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich: karanie czy reedukacja?”

Specjalista zatrudniony w ośrodku detencyjnym dla nieletnich w Bari

NAZWA DZIAŁANIA

- Cele**
- Zwiększenie zrozumienia kwestii praw dziecka poprzez proces szkolenia specjalistów
  - Popularyzacja podejścia skoncentrowanego na prawach dziecka wśród specjalistów pracujących w obszarze wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich
  - Zidentyfikowanie szans, wyzwań, przeszkód, zasobów i praktyk w zakresie wdrażania praw dziecka
  - Poprawa warunków bytowych w okresie pozbawienia wolności poprzez rozwój narzędzi współpracy i ciągłego wspierania specjalistów

- Oczekiwane wyniki**
- Opracowanie multidyscyplinarnego, bazującego na prawach dziecka narzędzia samooceny, z którego mogliby korzystać wszyscy specjaliści zatrudnieni w ośrodkach detencyjnych dla nieletnich
  - Opracowanie zestawu zaleceń, skierowanych do centralnego wydziału wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich

- Metodologia**
- Warsztaty szkoleniowe bazują na metodologii partycypacyjnej, która ma wzbogacić ich treść osobistymi i zawodowymi doświadczeniami uczestników. Szkolenie łączy prezentacje z ćwiczeniami i dyskusjami grupowymi.
- Metoda szkolenia koncentruje się wokół trzech zasad: interdyscyplinarności, systematyczności (poprzez uwzględnienie nie tylko poszczególnych elementów rzeczywistości, ale także relacji między nimi) oraz praw dziecka (wykorzystanie praw dziecka jako platformy wymiany informacji, planowania i oceny działań i zadań zawodowych).

- Przygotowanie**
- Wniosek do administracji o udzielenie zezwolenia na wstęp do ośrodków zamkniętych, przedstawienie opisu planowanych działań i metodologii
  - Uzyskanie zezwolenia na podjęcie rozmów z dyrekcją ośrodków detencyjnych dla nieletnich
  - Przekazanie uczestnikom wyników śródkresowych w celu uzyskania od nich informacji zwrotnych

10 do 20 specjalistów zatrudnionych w ośrodkach detencyjnych dla nieletnich

→ 2 warsztaty propedeutyczne (6 godzin)
→ 4 warsztaty po 5 godzin
Łączny czas wdrażania: nie powinien przekroczyć 3 miesięcy.

Tablica; arkusze papieru; komputer; projektor; slajdy; karteczki post-it; markery; długopisy; wyniki szkolenia dla uczestników.

Krzeseł ustawione w okręgu, bez stołu, aby ułatwić komunikację pomiędzy uczestnikami
Na tablicy pojawia się część treści oraz bieżące informacje o kolejnych elementach omawianych w trakcie szkolenia (jak plakat w sali konferencyjnej)

Etapy wdrażania działania**Zespół moderatorów:** jeden specjalista ds. praw dziecka jako moderator i dwóch asystentów**Warsztat 1:** Systemowe podejście do kwestii praw dziecka

- Wprowadzenie do szkolenia
- Prosimy uczestników, aby się przedstawili w formie ćwiczenia autobiograficznego z zastosowaniem narracji
- Omówienie elementów podejścia systemowego
- Omówienie przejścia z perspektywy „potrzeb” do perspektywy „praw” dzieci
- Omówienie ogólnych zasad UNCRC
- Omówienie następujących kwestii: Co można skrytykować, pochwalić lub ewentualnie poprawić w ośrodkach detencyjnych dla nieletnich pod kątem praw dziecka?

Warsztat nr 2: Prawa dziecka a wymiar sprawiedliwości wobec nieletnich

- Sugestia ćwiczenia „przełamującego lody” (ćwiczenie autobiograficzne)
- Przedstawienie treści bieżącego warsztatu i podsumowanie warsztatu nr 1
- Omówienie podstawowych zasad CRC i funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich (art. 12, 25, 37 i 40)
- Przeprowadzenie ćwiczenia grupowego
- Podsumowanie warsztatu (pytania i uwagi końcowe)

Warsztat nr 3: Promocja praw jako metoda ochrony, prewencji i reintegracji

- Sugestia ćwiczenia „przełamującego lody” (ćwiczenie autobiograficzne)
- Przedstawienie treści bieżącego warsztatu i podsumowanie warsztatu nr 2
- Omówmy następujące zagadnienia:
  - - standardy zdrowia wg WHO, elementy ochrony
  - - bezbronność i odporność
  - - Wiem, Robię, Jestem: etyka zawodowa specjalisty
- Podsumowanie warsztatu (pytania i zamknięcie)

Warsztat nr 4: Wymiar sprawiedliwości przyjazny dziecku

- Sugestia ćwiczenia „przełamującego lody” (ćwiczenie autobiograficzne)
- Przedstawienie treści bieżącego warsztatu i podsumowanie warsztatu nr 3
- Omówienie „wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dziecku” na poziomie krajowym i międzynarodowym
- W grupach: sporządzenie narzędzia samooceny specjalistów pracujących w ośrodkach detencyjnych dla nieletnich
- Omówienie wyników ćwiczenia grupowego zbiorowo ze wszystkimi uczestnikami
- Podsumowanie warsztatu (wnioski ze szkolenia, pytania, uwagi końcowe)
- Prośba do uczestników o anonimową ocenę szkolenia

Elementy, na które należy zwrócić uwagę:

- Szkolenie powinno odbyć się w spokojnym miejscu, bez zakłóceń i ingerencji z zewnątrz. Jeśli to konieczne, należy zorganizować szkolenie poza terenem ośrodka, aby stworzyć uczestnikom warunki do koncentracji.
- Uczestnicy powinni mieć zapewnioną ciągłość zajęć. To wspólna ścieżka myślenia - proces, w którym przewidujemy wspólne tworzenie produktu, który powinien okazać się użyteczny dla specjalistów zatrudnionych w ośrodkach detencyjnych dla nieletnich, a zatem wymaga ich uczestnictwa w całym procesie.

Możliwe efekty

- **Narzędzie samooceny, z którego mogą korzystać wszyscy specjaliści zatrudnieni w ośrodkach detencyjnych dla nieletnich, a także ewentualnie wszyscy specjaliści pracujący z dziećmi pozbawionymi wolności**
- **Zestaw zaleceń do przekazania organom administracyjnym**

III. POZNAJ PRAWA DZIECKA

Działanie z zakresu budowy potencjału, ukierunkowane na popularyzację wiedzy o prawach dziecka wśród pracowników placówek opiekuńczo-wychowawczych. Specjaliści zajmujący się prawami dziecka przeprowadzili 12 warsztatów dla 69 pracowników placówek opiekuńczo-wychowawczych, w tym wychowawców, nauczycieli, strażników i kucharzy.

Sześć warsztatów odbyło się w Zakładzie Poprawczym w Studzieńcu, najstarszej tego typu placówce w Polsce przeznaczonej dla około 100 chłopców, którzy popadli w konflikt z prawem. W czasie trwania warsztatów w placówce przebywało jednak nie więcej niż 30 osób.

Pozostałych sześć warsztatów zorganizowano w Zakładzie Poprawczym i Schronisku dla Nieletnich w Warszawie - Falenicy, przeznaczonym dla dziewczynek oczekujących na proces lub umieszczonych w placówce opiekuńczo-wychowawczej. W trakcie warsztatów HFPC w placówce przebywało nie więcej niż 20 dzieci.

Pierwszy warsztat poświęcono zagadnieniom ogólnym, związanym z prawami człowieka i podstawowymi zasadami Konwencji o Prawach Dziecka. Szczególny nacisk położono na konsekwencje prawne pozbawienia wolności, a zwłaszcza na odpowiedzialność państwa za dobrobyt dzieci. Szereg uwag poświęcono kwestiom monitorowania ośrodków, prawom i obowiązkom Krajowych Mechanizmów Prewencji (KMPT).

Drugi warsztat miał na celu omówienie kluczowych standardów praw człowieka pod względem schronienia, żywienia, higieny i odzieży. Rozmowę na każdy z tych tematów rozpoczęto od krótkiego przykładu, prezentującego problemy praktyczne w placówkach resocjalizacyjnych, podkreślając problemy zaobserwowane przez HFPC i NPM podczas monitorowania ośrodków detencyjnych.

Podczas **trzeciego warsztatu** położono szczególny nacisk na zakaz stosowania tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania lub karania, zasady stosowania środków przymusu, kontroli osobistej i kontroli pomieszczeń, jak również środków dyscyplinarnych. Położono nacisk na mechanizmy składania skarg przez dzieci i ich efektywność jako niezbędny element walki z niehumanitarnym i poniżającym traktowaniem.

Czwarty warsztat dotyczył zagadnień związanych z kontaktami ze światem zewnętrznym, prawa do edukacji i szkolenia zawodowego. Przedstawiciele HRHR zwrócili szczególną uwagę na rolę obrońców w sprawach karnych i prawa do obrony, objaśniając stereotypy i mity nagromadzone wokół tej kwestii.

Podczas **piątego warsztatu** uczestnicy omawiali kwestie opieki zdrowotnej, reintegracji oraz praw i obowiązków pracowników ośrodków detencyjnych. Szczególny nacisk położono na identyfikację problemów systemowych w procesie reintegracji.

Każdy warsztat zakończył się opracowaniem zestawu pytań, dotyczących kwestii omówionych podczas warsztatu. Następnie wykorzystano je do stworzenia narzędzia samooceny dla specjalistów pracujących w placówkach, w których przebywają dzieci.

Ostateczny kształt narzędzia samooceny, jego język i formę omówiono podczas **szósteego warsztatu**. Podczas tego spotkania specjaliści mogli omówić kwestie praw dziecka, które nie zostały uwzględnione podczas poprzednich warsztatów. Najczęściej poruszanym tematem były prawa seksualne dzieci.

NAZWA DZIAŁANIA

Cele	<ul style="list-style-type: none"> → Krzewienie zrozumienia praw dziecka, ich znaczenia i wagi przez personel ośrodków detencyjnych → Wskazanie sytuacji, w których może dochodzić do pogwałcenia praw dziecka → Ocena, czy dzieci są prawidłowo i skutecznie informowane o swoich prawach
-------------	---

Oczekiwane wyniki	Poprawa stanu wiedzy personelu ośrodków detencyjnych na temat praw dziecka.
--------------------------	---

Przygotowanie	<ul style="list-style-type: none"> → Uzyskanie dostępu do ośrodka zamkniętego → Zwrócenie się do dyrekcji z prośbą o wskazanie najdogodniejszego terminu organizacji warsztatów → Opracowanie metodologii i planu warsztatów → Przedstawienie metodologii dyrektorowi placówki
----------------------	--

30 specjalistów pracujących w ośrodkach, w których znajdują się małoletni pozbawieni wolności

6 warsztatów po 1,5 godziny

1 prezentacja na każdy warsztat, komputer, projektor, tablica, markery, długopisy, papier, 30 kopii dokumentu Praktyczny przewodnik po monitorowaniu miejsc, w których dzieci są pozbawione wolności

Sala konferencyjna z dużym stołem

Etapy wdrażania działań**Warsztat 1:**

Część I:

- Rozpoczęcie warsztatu od uwag wstępnych na temat celów i metodologii projektu.
- Przekazanie uczestnikom kopii dokumentu "Praktyczny przewodnik po monitorowaniu miejsc, w których dzieci są pozbawione wolności".
- Objasnienie personelowi, w jaki sposób szukać w przewodniku informacji.

Część II:

- Przedstawienie uczestnikom podstawowych kwestii dotyczących praw człowieka: międzynarodowych instrumentów praw człowieka, konwencji, zasady proporcjonalności, zobowiązań pozytywnych państwa, monitorowania praw człowieka.
- Omówienie kwestii dotyczących praw człowieka: najlepszego interesu dziecka, uczestnictwa i braku dyskryminacji.
- Na koniec warsztatu należy zapytać uczestników, które zagadnienia były dla nich najciekawsze. Jeśli jest taka możliwość, należy dostosować metodologię do potrzeb uczestników.

Warsztat nr 2:

- Omówienie kwestii standardów praw człowieka pod względem schronienia, żywienia, higieny i odzieży.
- Rozpoczęcie dyskusji od przedstawienia krótkiego przypadku, prezentującego problemy napotkane podczas monitorowania ośrodków detencyjnych dla dzieci przez instytucje międzynarodowe i NPM.
- Przedstawienie standardów praw człowieka obowiązujących personel w tym zakresie.
- Sprawdzenie, czy uczestnicy mają jakiegokolwiek pytania.
- Podzielenie uczestników na grupy, aby opracowali poszczególne części narzędzia samooceny z zastosowaniem pytań dotyczących omawianych dotąd kwestii.

Warsztat nr 3:

- Omówienie kwestii bezpieczeństwa ze szczególnym naciskiem na zakaz stosowania tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania lub karnia, zasady stosowania środków przymusu, rewizji osobistej i rewizji pomieszczeń, jak również środków dyscyplinarnych.
- *Należy wykonać te same działania, co w przypadku warsztatu nr 2.*

Warsztat nr 4:

- Omówienie kwestii związanych z kontaktami ze światem zewnętrznym, prawem do edukacji i szkoleniami zawodowymi. Należy położyć szczególny nacisk na rolę prawnika - obrońcy i prawa do obrony, objaśniając szczegółowo związane z tym tematem stereotypy i mity.
- *Należy wykonać te same działania, co w przypadku warsztatu nr 2.*

Warsztat nr 5:

- Omówienie kwestii związanych z opieką zdrowotną, reintegracją, prawami i obowiązkami pracowników ośrodków detencyjnych.
- *Należy wykonać te same działania, co w przypadku warsztatu nr 2.*

Przed rozpoczęciem warsztatu nr 6, opracować narzędzie na podstawie kwestionariuszy przygotowanych przez uczestników podczas poprzednich warsztatów.

Warsztat nr 6:

- Należy poprosić uczestników, by ocenili kwestionariusz.
- Sprawdzenie, czy nie występują w nim luki lub zbędne pytania, a także, czy poruszono wszystkie ważne kwestie.
- Omówienie formatu i języka kwestionariusza.
- Umożliwienie uczestnikom zadawania pytań na tematy nie omówione w trakcie warsztatów.

Elementy, na które należy zwrócić uwagę:

- Poszczególne warsztaty powinny obejmować działania ukierunkowane na poprawę zrozumienia kwestii praw dziecka przez personel.
- Warsztat należy rozpocząć od sesji informacyjnej w ośrodku, której celem jest zaprezentowanie projektu personelowi i przebywającym w ośrodku nieletnim.
- Wszystkie warsztaty powinny uwzględniać problemy praktyczne oraz dobre praktyki dla ośrodków detencyjnych dla dzieci.
- Wszyscy pracownicy ośrodka pracujący z dziećmi powinni wziąć udział w warsztatach.
- Warsztaty powinny rozpoczynać się i kończyć oceną, tak aby określić początkowy i końcowy poziom wiedzy personelu na temat praw dziecka.

Możliwe efekty

- ➔ **Narzędzie samooceny dla personelu ośrodka detencyjnego**

IV. WARSZTATY DLA SPECJALISTÓW Z DZIEDZINY PRAW DZIECKA

Howard League for Penal Reform (HL) skontaktowała się z ponad 500 specjalistami mającymi styczność z dziećmi pozbawionymi wolności, wśród których znaleźli się adwokaci praw dziecka, oficerowie więzienni, prawnicy, członkowie komisji ds. zwolnień warunkowych, personel medyczny, członkowie miejscowych rad ds. bezpieczeństwa dzieci, specjaliści medycyny sądowej oraz psychiatry dziecięcy i młodzieżowi.

HL przeprowadziła siedem warsztatów z udziałem specjalistów i przedstawiła prezentacje podczas sześciu krajowych konferencji poświęconych kwestii dzieci pozbawionych wolności. Z doświadczenia HL wynika, że szkolenie specjalistów pracujących z dziećmi w ośrodkach detencyjnych nie zawsze obejmuje kwestie praw dziecka.

Warsztaty przyczyniły się do zwiększenia świadomości kwestii praw dziecka w świetle ustawodawstwa angielskiego i UNCRC, kładąc nacisk na prawa przysługujące dzieciom w okresie pozbawienia wolności i w chwili zwolnienia. Pozwoliły także uzupełnić luki w wiedzy specjalistów. Uczestników pracujących z dziećmi zachęcano, by postrzegali dzieci w ośrodkach detencyjnych jako element obszaru swoich kompetencji, a nie jako „inne” dzieci o odrębnych i innych potrzebach. Specjaliści zapoznali się z kluczowymi zagadnieniami dotyczącymi dzieci w ośrodkach detencyjnych oraz po zwolnieniu z takich ośrodków i przeanalizowali możliwości wspierania ich w zakresie obrony przysługujących im praw.

HL zorganizowała warsztaty dla szerokiej rzeszy specjalistów pracujących z dziećmi w ośrodkach detencyjnych, w tym dla prawników z organizacji Barnardo’s, wspierających dzieci w więzieniach i STC, psychiatrów, członków komisji ds. zwolnień warunkowych, pracowników opieki medycznej, prawników, personelu i dyrekcji więzień i ośrodków strzeżonych oraz wychowawców i nauczycieli. Na przykład:

- ➔ Rzecznicy analizowali prawa dzieci przebywających w izolatkach, a warsztaty dały im niezbędną wiedzę, aby wspierać dzieci w kwestionowaniu warunków pobytu w ośrodkach detencyjnych. HL zorganizowała warsztaty podsumowujące dla rzeczników, a prawnicy HL zaobserwowali wzrost liczby i jakości monitów związanych z prawami dziecka, sporządzanych przez rzeczników, którzy wzięli udział w szkoleniu.
- ➔ Stażyści-psychiatry otrzymali informacje na temat UNCRC i zostali poproszeni o przeanalizowanie jej głównych założeń, takich jak ochrona najlepszych interesów dziecka i ochrona przed przemocą, w kontekście własnej praktyki zawodowej.
- ➔ Członkowie komisji ds. zwolnień warunkowych uczestniczyli w warsztatach poświęconych sprawiedliwości i efektywnego uczestnictwa dzieci i młodocianych w przesłuchaniach dotyczących zwolnień warunkowych. Członków tych komisji zachęcano, by dostosowali język, którym się posługują, do potrzeb dzieci, aby starali się mówić do nich w sposób zrozumiały i nie budzący lęku.
- ➔ Warsztat z udziałem członków miejscowych rad ds. bezpieczeństwa dzieci oraz personelu medycznego pozwolił zwiększyć świadomość uczestników w zakresie szczególnych problemów dzieci pozbawionych wolności.

Howard League, działając we współpracy z organizacją charytatywną Barnardo's, opracowała przyjazną dla dzieci ulotkę o prawach przysługujących dzieciom pozbawionym wolności, na podstawie wątpliwości wyrażanych przez dzieci znajdujące się w strzeżonych placówkach opiekuńczo-wychowawczych oraz zgłaszanych przez współpracujących z nimi adwokatów i prawników. Ulotka ma być przekazywana wszystkim dzieciom rozpoczynającym pobyt w ośrodku strzeżonym lub w więzieniu.

NAZWA DZIAŁANIA

Cele Zwiększenie wiedzy specjalistów na temat praw dzieci pozbawionych wolności oraz wsparcie ich w bardziej efektywnym niesieniu pomocy dzieciom poprzez rozpoznawanie sytuacji, w których ich prawa zostały naruszone

Oczekiwane wyniki → Zwiększenie pewności siebie rzeczników działających w imieniu dzieci
→ Specjaliści wiedzą więcej o prawach dzieci w ogóle, a w szczególności - o prawach dzieci pozbawionych wolności

Metodologia W warsztatach wykorzystano szereg działań umożliwiających specjalistom rozpoznawanie praw dziecka w różnych sytuacjach i zwiększających ich świadomość zasad obowiązujących w stosunku do dzieci pozbawionych wolności.

Współpracując ze specjalistami reprezentującymi różne dyscypliny analizuje się prawa dzieci na podstawie studiów przypadku, wyroków i obowiązujących przepisów prawa, informacji prawnych, w ramach dyskusji i debaty.

Przygotowanie Skontaktowanie się z wyprzedzeniem ze specjalistami w celu dostosowania warsztatów do ich życzeń i potrzeb, odpowiednio do ich profesjonalnego przeszkolenia, zaplecza i doświadczenia w pracy z dziećmi w ośrodkach detencyjnych i wychodzącymi na wolność.

Kontakt z kierownictwem ośrodków w celu ustalenia terminu warsztatów.
W miarę możliwości, zaplanowanie warsztatów z udziałem dzieci w ośrodku na ten sam dzień.

15-20 specjalistów pracujących z dziećmi w ośrodkach detencyjnych – np. rzecznicy pracujący z dziećmi w ośrodkach detencyjnych.

Warsztat trwający pół dnia

Tablica, długopisy, naklejki i karteczki post-it, zeszyty ćwiczeń

Sala szkoleniowa lub duża przestrzeń biurowa

Etapy wdrażania działania

Warsztat 1: Przywitanie i samoocena

Na początku warsztatu uczestnicy wypełniają kwestionariusz i są proszeni o ocenę swojej wiedzy na temat praw dziecka i ocenę, na ile pewnie są w stanie bronić praw dzieci przebywających w więzieniach i wychodzących na wolność. Do kwestionariusza wracamy na koniec warsztatu.

Warsztat nr 2: Pewność i zabezpieczenie

Uczestników należy poprosić, aby unikali przekazywania informacji o treści warsztatów i przestrzegali zasad poufności.

Warsztat nr 3: Przełamanie lodów

Prosimy uczestników, aby zapisali, co uważają za największe wyzwanie w obronie praw dzieci. Możliwość przekazania informacji zwrotnej grupie i dyskusji.

Warsztat nr 4: Prawa dzieci pozbawionych wolności

Uczestnicy otrzymują studium przypadku dziecka w ośrodku detencyjnym. Uczestnicy dzielą się na trzy grupy, w których czytają i omawiają studium przypadku. Należy poprosić uczestników, by przeanalizowali zagadnienia omówione w studium przypadku, takie jak kontakt z rodziną, własność prywatna dziecka, dostęp do edukacji, opieki zdrowotnej, urazy związane z pozbawieniem wolności lub wydaniem wyroku, okaleczanie się.

Uczestnicy omawiają w grupie różne kwestie poruszone w studium przypadku i możliwości postępowania. Przykładowo:

- Z jakimi prawami się to wiąże?
- Czy jest to kwestia prawna?
- Jakie działania można podjąć w związku z każdą z kwestii?
- Kiedy można podjąć działania w związku z daną kwestią?

Warsztat nr 5: Izolacja i segregacja

Uczestnicy otrzymują informacje na temat przepisów prawa międzynarodowego i krajowego w związku z separacją, izolacją i segregacją, włącznie z wyrokami sądowymi.

Uczestnicy omawiają różne scenariusze pracując w małych grupach. Czytają przykłady i zastanawiają się, czy izolacja ma w opisanym przypadku charakter formalny czy nie, i co może zrobić adwokat dziecka.

Każda z grup przedstawia swoje wnioski dotyczące otrzymanego scenariusza, a następnie wszyscy uczestnicy omawiają je wspólnie.

Warsztat nr 6: Podsumowanie i wnioski

Uczestnicy otrzymują zeszyty ćwiczeń z wyszczególnieniem przepisów prawa krajowego i międzynarodowego oraz regulaminów poszczególnych ośrodków detencyjnych.

Warsztat 7: Ocena

Uczestnicy oceniają swój poziom wiedzy i pewności siebie po zakończeniu warsztatu. Następnie ponownie wypełniają kwestionariusz, aby sprawdzić, czy poziom ten podniósł się w wyniku szkolenia.

Elementy, na które należy zwrócić uwagę:

Należy zwrócić uwagę na różnorodność wiedzy i doświadczeń uczestników. Należy także pamiętać, że uczestnicy mogą pracować w różnych ośrodkach, gdzie obowiązują różne zasady.

Możliwe efekty

- Opracowanie przyjaznej dla dzieci ulotki dotyczącej praw dzieci pozbawionych wolności na podstawie kwestii najczęściej podnoszonych przez przedstawicieli różnych ośrodków
- Zwiększenie zakresu i ilości problemów podnoszonych przez adwokatów w wyniku szkolenia zwiększającego świadomość

b) Uczestnictwo dzieci i przekazywanie im informacji

Prawo do uczestnictwa, wskazane w art. 12 Międzynarodowej Konwencji o Prawach Dziecka, obejmuje prawo młodocianych do swobodnego wyrażania swoich poglądów, a także do tego, aby ich opinie zostały wysłuchane i potraktowane poważnie.

Aby móc swobodnie wyrażać opinie na tematy, które ich interesują, młodociani muszą zostać należycie poinformowani o przysługujących im prawach i obowiązkach w sposób odpowiedni i przystępny. Jest to tym bardziej istotne w przypadku dzieci pozbawionych wolności.

Warsztaty partycypacyjne z udziałem dzieci pozbawionych wolności przeprowadzono, aby poinformować nieletnich o przysługujących im prawach i zwiększyć ich zdolność do uczestnictwa.

Celem jest poprawa ochrony dzieci pozbawionych wolności poprzez promowanie ich efektywnego i realnego uczestnictwa w procesie poprawy warunków bytowych w ośrodkach detencyjnych i egzekwowania przysługujących im praw.

BE

I. WARSZTATY Z MUZYKĄ RAPOWĄ - PRAWO DO INFORMACJI

W Belgii z chwilą przyjazdu do ośrodka zamkniętego młodociani zostają odizolowani od grupy „w celu przeprowadzenia oceny”. W tym okresie spotykają się z członkami personelu, którzy odpowiadają za opiekę nad nimi oraz za informowanie ich o ich prawach i obowiązkach w ośrodku. Te prawa i obowiązki są wyszczególnione w regulaminie wewnętrznym, który wychowawca przekazuje i objaśnia każdemu z nowo przybyłych.

Treść i forma liczącego 14 stron regulaminu może być złożona, nieprzyjazna i trudna w odbiorze dla niektórych małoletnich. W rezultacie mogą oni nie zrozumieć obowiązujących zasad lub nie zdawać sobie sprawy z ich zakresu. Może na tym ucierpieć zarówno poszanowanie zasad, jak i możliwość egzekwowania przysługujących nieletnim praw lub wyrażania opinii.

Dlatego też narodziła się koncepcja realizacji szeregu działań o następujących celach:

- ➔ wywołanie dyskusji na temat tego, jak nieletni rozumieją i postrzegają swoje prawa i obowiązki w ośrodku detencyjnym,
- ➔ wkład w lepsze zrozumienie przez nieletnich ich praw, oraz
- ➔ zgromadzenie informacji i materiałów niezbędnych, by opracować przyjazne dzieciom narzędzia informacyjne, przystosowane do kontekstu.

Podstawowym celem tych działań jest opracowanie przyjaznych dzieciom narzędzi informacyjnych, dostosowanych do potrzeb nieletnich w ośrodkach detencyjnych i im udostępnianych.

Warsztaty zorganizowane przez DCI-Belgia miały miejsce w ośrodku IPPJ Wauthier-Braine. W instytucji tej znajduje się zakład zamknięty dla 10 nieletnich w wieku od 14 do 18 lat, zatrzymanych w areszcie śledczym lub skierowanych do ośrodka wyrokiem sądu dla nieletnich na maksymalny okres 3 miesięcy. Realizowany w jednostce projekt bazuje na obserwacji, jak również na rozwoju emocjonalnym i relacyjnym młodocianych.

DCI-Belgia zorganizowała cykl 8 warsztatów w okresie od października do grudnia 2017 r., z udziałem 7 lub 8 chłopców- ochotników.

Opracowano **komiks** objaśniający prawa i obowiązki pozbawionych wolności młodocianych znajdujących się w publicznych instytucjach zamkniętych na terenie Wspólnoty Francuskojęzycznej. Opracowano także oddzielną wersję komiksu dla dziewcząt.

Przygotowano także **nagranie audio** w formacie MP3 jako dodatkowe narzędzie dla nieletnich, umożliwiające przekazanie im informacji o przysługujących im prawach w chwili przybycia do ośrodka detencyjnego. Główną grupą docelową tego narzędzia są nieletni mający problemy z czytaniem. Teksty opracowane przez chłopców w czasie warsztatów rapowych także znalazły się na nagraniu w wykonaniu profesjonalnego rapera, uczestniczącego w warsztacie. Nagranie audio obejmuje:

- wywiady z osobami o kluczowym znaczeniu dla pozbawionych wolności nieletnich, takimi jak sędzia sądu dla nieletnich, prawnik specjalizujący się w obszarze wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich, rzecznik dzieci, przedstawiciel administracji publicznej, dyrektor instytucji zamkniętej i jeden wychowawca;
- 3 nagrania tematyczne dotyczące kwestii, na które w trakcie warsztatów położono szczególny nacisk i które zostały wskazane jako takie przez nieletnich przebywających w ośrodku detencyjnym: uczestnictwo, reintegracja i prywatność - nagrania te odczytują sami nieletni.

Władze zatwierdziły opracowane narzędzia i zezwoliły na ich rozpowszechnianie w 6 IPPJ we Wspólnocie Francuskojęzycznej od stycznia 2019 r. Z chwilą przybycia, wszyscy nieletni, którzy znaleźli się w ośrodku otrzymują komiks i odtwarzacz MP3 z nagraniem audio wraz z regulaminem wewnętrznym.

NAZWA DZIAŁANIA

Cele	<ul style="list-style-type: none"> → Wsparcie realizacji prawa nieletnich pozbawionych wolności do informacji poprzez: <ul style="list-style-type: none"> - Ułatwienie nieletnim zrozumienie przysługujących im praw w chwili pozbawienia wolności - Opracowanie przyjaznych dzieciom narzędzi informacyjnych, dostosowanych do potrzeb nieletnich i im udostępnionych → Wzmocnienie prawa nieletnich do uczestnictwa i wolności wypowiedzi
Oczekiwane wyniki	<ul style="list-style-type: none"> → Opracowano przyjazne dzieciom narzędzia informacyjne, zaadaptowane do potrzeb nieletnich pozbawionych wolności i im udostępnione → Większa wiedza nieletnich na temat przysługujących im praw
Metodologia	<p>Uczestnicy:</p> <ul style="list-style-type: none"> → Wyłącznie ochotnicy spośród nieletnich → Nieletni wybierają rodzaje przyjaznych dzieciom materiałów informacyjnych <p>Warsztaty:</p> <ul style="list-style-type: none"> → Zorganizowanie sesji informacyjnej w celu zaprezentowania projektu personelowi i pozbawionym wolności nieletnim → Wykorzystanie gier karcianych, scenek z odgrywaniem ról i otwartych dyskusji → Opracowanie narzędzia informacyjnego bezpośrednio na bazie materiałów i kwestii poruszonych podczas warsztatów z nieletnimi → Zaproszenie profesjonalnego projektanta narzędzi do udziału w jak największej liczbie warsztatów, by zainspirowała go atmosfera, rozmowy i sami nieletni → Zaproszenie projektanta narzędzi do zapoznania się z innymi ośrodkami detencyjnymi i nieletnimi pozbawionymi wolności <p>Materiał:</p> <ul style="list-style-type: none"> → Dostarczenie wszystkim nieletnim arkusza informacyjnego, opisującego organizację, projekt i ich zaangażowanie → Na koniec warsztatów wręczenie wszystkim ochotnikom świadectw uczestnictwa z podaniem poniższych kroków i wskazówek odnośnie dalszego zaangażowania w projekt (włącznie z danymi kontaktowymi) <p>Ocena:</p> <ul style="list-style-type: none"> → Ocena poziomu znajomości własnych praw przez nieletnich przed pierwszym warsztatem → Ocena jakości i wpływu warsztatów na nieletnich po ich zakończeniu → Zaproszenie specjalistów do przetestowania narzędzia informacyjnego w realnych sytuacjach, z udziałem nieletnich przybywających do ośrodka w okresie kilku miesięcy. Omówienie wyników z interesariuszami (personel i nieletni) oraz przystosowanie narzędzia, jeśli jest taka potrzeba

- Przygotowanie**
- Wniosek do administracji o udzielenie dostępu do ośrodków zamkniętych
  - Omówienie szczegółowych warunków z dyrekcją ośrodka detencyjnego
  - Przekazanie dyrekcji metodologii
  - Opracowanie planu warsztatów
  - Wysłanie notatki podsumowującej do personelu po każdym warsztacie
  - Organizacja spotkania końcowego z personelem po ukończeniu warsztatów
  - Uzyskanie zgody administracji na przetestowanie narzędzia informacyjnego
  - Zaprezentowanie narzędzia personelowi i przetestowanie z nim metod
  - Podsumowanie z udziałem personelu i nieletnich
  - Wniosek do administracji o zezwolenie na rozpowszechnianie narzędzia informacyjnego w podobnych ośrodkach detencyjnych

Od 5 do 10 nieletnich (maksymalnie)

1 godzinna sesja informacyjna
8 warsztatów po 2 godziny co 2 tygodnie, w okresie 3 miesięcy

Gry karciane, flipcharty, markery, zeszyty, długopisy, dyktafon, głośnik

- W ośrodku zamkniętym, we wspólnej sali, wokół dużego stołu
- Nieletni mogą stać lub siedzieć
- Należy unikać obecności personelu

Etapy wdrażania działania

Zespół moderatorów: profesjonalny raper, 2 specjalistów w dziedzinie przestępczości nieletnich i profesjonalny rysownik.

Plan:

- Przedstawienie działania: okrągły stół, program dnia, przypomnienie kluczowych zasad i reguł
- Granie w gry związane z prawami nieletnich pozbawionych wolności (głównie gry karciane, odgrywanie scenek i studia przypadku)
- Przy pomocy metody opartej na rapie, wykorzystujemy słowa i idee związane z prawami, które były tematem gier
- Nagranie piosenek napisanych przez nieletnich
- Sesje rapu w stylu wolnym

Omówienie różnych tematów:

- Prawa w chwili przybycia do instytucji
- Prawo do informacji
- Warunki bytowe, prawo do opieki zdrowotnej i higieny
- Prawo do prywatności/ praktyk religijnych lub filozoficznych/ kontaktu ze światem zewnętrznym
- Prawa do edukacji i reintegracji społecznej
- Rewizje, środki dyscyplinarne i bezpieczeństwo

Elementy, na które należy zwrócić uwagę:**Odnosnie działań:**

- Informacje dotyczące celu i przedmiotu warsztatów powinny być podane w sposób jasny, zrozumiały i zaadaptowane tak, aby nieletni wiedzieli, czego się spodziewać, nie robiąc sobie fałszywych nadziei
- Wybrane narzędzie musi przemawiać do nieletnich i motywować ich w czasie wszystkich warsztatów (np. rap)
- Personel nie powinien uczestniczyć w zajęciach, ponieważ nie może odbierać ani ograniczać praw nieletnich do swobody wypowiedzi
- Okresy udzielania informacji zwrotnych muszą być krótkie (maksymalnie 10 do 15 minut)
- Należy korzystać z gier i działań energetyzujących, aby warsztaty były bardziej dynamiczne
- Zasady gry muszą być proste; w tę samą grę można zagrać kilka razy, jeśli została dobrze przyjęta
- Należy jednoznacznie określić ramy bezpieczeństwa, kluczowe zasady i wartości (szacunek, powstrzymanie się od ocen, uprzejmość, otwartość, aktywne słuchanie) i przypominać o nich tak często, jak to konieczne
- Program warsztatów należy przedstawić przed ich rozpoczęciem, a na zakończenie zapewnić nieletnim czas wolny
- Wyjaśnienia powinny być proste, należy dawać jak najwięcej przykładów
- Jeśli pojawia się napięcie, należy porozmawiać o tym z nieletnimi swobodnie i wezwać personel, jeśli będzie to konieczne

Odnosnie wyników:

- Powinny odzwierciedlać rzeczywistość wszystkich placówek zamkniętych (a nie tylko obserwowanej podczas warsztatów)
- Treść powinna odzwierciedlać równowagę pomiędzy prawami i obowiązkami, kładąc nacisk na prawa w sposób praktyczny i konkretny
- Należy odwoływać się do humoru, ironii, znanych animacji, komiksów i filmów
- Treść powinna być przyjazna dzieciom, nie ignorując przy tym kluczowych zagadnień lub praw
- Produkty należy dostosować do potrzeb nieletnich, w sposób akceptowany przez personel i dyrekcję placówki

Możliwe efekty

- ➔ **Komiks objaśniający prawa i obowiązki nieletnich pozbawionych wolności.**
- ➔ **Nagranie audio przedstawiające role kluczowych interesariuszy w sprawie nieletnich pozbawionych wolności jako uzupełnienie dla pozostałych narzędzi informacyjnych.**

II. INTELIGENCJA ZBIOROWA W AKCJI - PRAWO DO UCZESTNICTWA

W Belgii, IPPJ oferują szereg możliwości nieletnim w zakresie realizowania prawa do uczestnictwa: kwestionariusze, skrzynki na propozycje, księgi gości, wywiady z personelem i dyrekcją, a także grup (dyskusyjnych) nieletnich.

Mimo, że praktyki te zostały już wdrożone i uznane za pozytywne przez wszystkich zainteresowanych, opinie wyrażane przez nieletnich nie zawsze są brane pod uwagę, a struktura tych narzędzi i sposób ich funkcjonowania nie zawsze się sprawdza z punktu widzenia nieletnich lub też pracujących z nimi specjalistów. Ponadto, specjaliści chcą poddawać się szkoleniom i doskonalić posiadane kwalifikacje.

Projekt koncentrował się na tych ostatnich - **na grupach (dyskusyjnych) nieletnich** - organizowanych przez wychowawców dla nieletnich przebywających w tej samej jednostce z dwóch przyczyn: (i) możliwość bezpośredniego wdrażania różnych wymiarów prawa do uczestnictwa (wyrażanie opinii, słuchanie, rozważanie) oraz (ii) zaangażowanie zarówno wychowawców, jak i nieletnich.

Warsztaty dotyczące prawa do uczestnictwa nieletnich były ukierunkowane zarówno na nieletnich, jak i na pracujących z nimi specjalistów, odbyły się z udziałem grup (dyskusyjnych) nieletnich, a ich celem było:

- wzmocnienie struktury grup (dyskusyjnych) nieletnich w celu zwiększenia poziomu realizacji prawa do uczestnictwa w IPPJ,
- doświadczenie i nabywanie umiejętności komunikacji i wyrażania opinii, istotnych z punktu widzenia egzekwowania prawa do uczestnictwa zarówno w IPPJ, jak i w codziennym życiu.

Warsztaty były ukierunkowane na rozwój umiejętności wyrażania opinii przez nieletnich w celu poprawy ich uczestnictwa w okresie pozbawienia wolności oraz zwiększenia zdolności do reintegracji społecznej.

Warsztaty odbyły się w IPPJ Saint Servais, zakładzie dla dziewcząt w wieku od 14 do 18 lat, obejmującym: jedną jednostkę zamkniętą dla 5 dziewcząt umieszczonych w areszcie śledczym lub w zakładzie zamkniętym na mocy wyroku sądowego na okres 42 dni z możliwością jego przedłużenia; jedną jednostkę recepcyjną o charakterze otwartym, dla 10 dziewcząt na okres 15 dni; dwie jednostki wychowawcze dla 12 dziewcząt o charakterze otwartym i zróżnicowanym okresie przebywania w jednostce.

DCI-Belgia zorganizowała 4 warsztaty dla 2 grup dziewcząt i specjalistów (G1: czwórka dziewcząt i jeden wychowawca - G2: dziesięć dziewcząt i dwóch wychowawców). Warsztaty odbyły się w okresie od stycznia do marca 2018 r.

Antropolog z doświadczeniem pedagogicznym i przeszkolony w dziedzinie działań teatralnych, improwizacji oraz narzędzi inteligencji zbiorowej brał udział w zajęciach jako moderator ze wsparciem i przy współpracy zespołu DCI-BE.

IMPRO

ASSERTIVENESS   CREATIVITY   LETTING GO

CIRCLE

LISTENING   EXPRESSION   SELF-KNOWLEDGE & KNOWLEDGE OF OTHERS

COLLECTIVE INTELLIGENCE

ANALYSING   IMAGINING   PROPOSING

SOURCE: DES EMPANYS INTERNATIONAL, NO-BELGRADE / CONCEPTION: ERICA BREBANT / REALIZATION: VALÉRY PRIEST

RULES

- 👁️ SPEAKING IN THE FIRST PERSON
- 👁️ AVOIDING JUDGING (OTHERS)
- 👁️ ACHIEVING EQUIVALENCE / ACHIEVING COMPARISON
- 👁️ NO DEBATE → THINKING IN YOUR HEAD
- 👁️ POSITIVE TALKING
- 👁️ THE FACILITATOR GIVES THE FLOOR

SOURCE: DES EMPANYS INTERNATIONAL, NO-BELGRADE / CONCEPTION: ERICA BREBANT / REALIZATION: VALÉRY PRIEST

COLLECTIVE INTELLIGENCE

CORE PRINCIPLES

- ☀️ MAKING A CIRCLE
- ☀️ TAKING TOURS
- ☀️ FACILITATING
- ☀️ STICKING TO THE COMMON FRAME OF REFERENCE

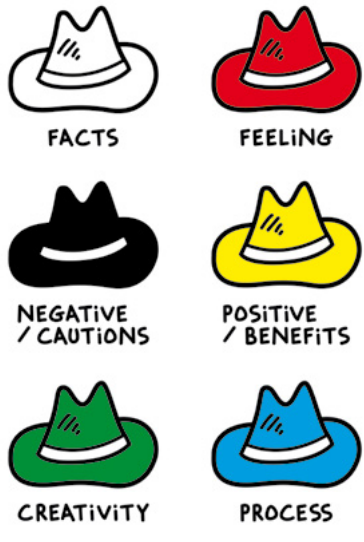
GOALS & OBJECTIVES

- ☀️ ACHIEVE BETTER GROUP DYNAMICS
- ☀️ AVOID FRUSTRATION & MISUNDERSTANDINGS
- ☀️ BUILD A COMMON VISION
- ☀️ CONSENSUS DECISION-MAKING → CREATIVITY
- ☀️ BUILD A STRONGER CAPACITY FOR SELF-MANAGEMENT / COOPERATION

TOOLS

- ☀️ CONSENT
- ☀️ VOTING WITHOUT CANDIDATE
- ☀️ IRRITATING TURNS
- ☀️ " IF I WERE YOU "
- ☀️ OPENING / CLOSING CIRCLES
- ☀️ BONO'S (SIX THINKING) HATS

SOURCE: DES EMPANYS INTERNATIONAL, NO-BELGRADE / CONCEPTION: ERICA BREBANT / REALIZATION: VALÉRY PRIEST

FACTS   FEELING

NEGATIVE / CAUTIONS   POSITIVE / BENEFITS

CREATIVITY   PROCESS

SOURCE: DES EMPANYS INTERNATIONAL, NO-BELGRADE / CONCEPTION: ERICA BREBANT / REALIZATION: VALÉRY PRIEST

Zróżnicowane techniki mobilizacyjne i eksperymentatorskie zastosowano w następujących celach:

Improwizacja

- rozwija asertywność (zdolność wyrażania się i obrony własnych praw bez naruszania praw innych osób),
- stymuluje improwizującego i uświadamia mu jego kreatywność,
- umożliwia „wyjście poza własną perspektywę” (spojrzenie na sytuację z innego punktu widzenia poprzez rezygnację z kontroli nad wszystkim, za siebie i za innych)

Koło mowy

- stymuluje umiejętność słuchania,
- rozwija umiejętność ekspresji,
- zwiększa świadomość siebie i innych.

Narzędzia inteligencji zbiorowej

- mobilizują zdolności analityczne,
- stymulują wyobraźnię,
- zachęcają do formułowania sugestii i proponowania rozwiązań.

Dodatkowo opracowano także **moduł szkoleniowy** dla specjalistów zaangażowanych w egzekwowanie praw nieletnich w IPPJ do uczestnictwa, głównie wychowawców. Celem tego modułu jest szkolenie specjalistów w zakresie różnych technik ekspresji i komunikacji (patrz powyżej), tak, aby byli w stanie wdrażać je samodzielnie z nieletnimi pozbawionymi wolności podczas moderowania grup (dyskusyjnych) nieletnich i innych działań mobilizujących do uczestnictwa.

W ramach tego projektu przeprowadzono z sukcesem **pierwsze szkolenie** 13 specjalistów.

NAZWA DZIAŁANIA

Cele	<p>Wzmocnienie prawa do uczestnictwa i swobody wypowiedzi nieletnich poprzez</p> <ul style="list-style-type: none"> - wzmocnienie struktur grup (dyskusyjnych) nieletnich dla poprawienia ich zdolności do korzystania z prawa do uczestnictwa w IPPJ - doświadczenie i nabycie umiejętności komunikacji i ekspresji, istotnych z punktu widzenia egzekwowania prawa do uczestnictwa w IPPJ i w codziennym życiu
Oczekiwane wyniki	<p>Nieletni pozbawieni wolności rozwijają umiejętność ekspresji oraz uczestnictwa, zwiększając potencjał reintegracji społecznej.</p>
Metodologia	<p>Uczestnicy:</p> <ul style="list-style-type: none"> → Wyłącznie ochotnicy spośród nieletnich <p>Warsztaty:</p> <ul style="list-style-type: none"> → Organizacja sesji informacyjnej w celu zaprezentowania projektu personelowi i nieletnim znajdującym się w ośrodku detencyjnym → Wykorzystanie krótkich gier i aktywności energetyzujących w celu rozpoczęcia warsztatu i zbudowania zaufania pomiędzy uczestnikami → Wdrożenie działań mobilizujących wiedzę, doświadczenie i potencjał członków grupy → Organizacja działań włączających, w których każdy może, ale nie musi brać udziału, wypowiadać się lub nie, z gwarancją poszanowania przez innych <p>Materiał:</p> <ul style="list-style-type: none"> → Dostarczenie wszystkim nieletnim arkusza informacyjnego, opisującego organizację, projekt i ich zaangażowanie → Zawieszenie na ścianach plakatów dla ułatwienia uczestnikom zapamiętania celu warsztatów, podstawowych zasad i reguł, których muszą przestrzegać → Na zakończenie warsztatów przekazanie wszystkim ochotnikom certyfikatu uczestnictwa, z podaniem poniższych etapów i propozycji dalszego zaangażowania (z podaniem danych kontaktowych) <p>Ocena:</p> <ul style="list-style-type: none"> → Ocena jakości i wpływu warsztatów na nieletnich po ich zakończeniu (na podstawie Sześciu kapeluszy myślowych Edwarda de Bono)
Przygotowanie	<ul style="list-style-type: none"> → Wniosek do administracji o udzielenie dostępu do ośrodków zamkniętych → Omówienie szczegółowych warunków z dyrekcją ośrodka detencyjnego → Przekazanie dyrekcji metodologii → Opracowanie planu warsztatów → Wysłanie notatki podsumowującej do personelu po każdym warsztacie → Zorganizowanie spotkania końcowego z dyrekcją po zakończeniu warsztatów → Walidacja modułu szkoleniowego przez administrację → Zorganizowanie pierwszego modułu szkoleniowego

Od 5 do 10 nieletnich (maksymalnie)
+ kilku członków personelu

→ 1-godzinna sesja informacyjna
→ 4 warsztaty maksymalnie po 2
godziny co dwa tygodnie

Flipcharty, markery, plakaty, akcesoria (różne przedmioty, kapelusze, torby itd.)

→ Na terenie ośrodka zamkniętego
→ Pomieszczenie powinno być wystarczająco duże, aby zapewnić swobodę ruchu
(np. sala gimnastyczna)
→ Uczestnicy siedzą w kręgu lub poruszają się swobodnie.

Etapy wdrażania działania

Zespół moderatorów: oświadczony moderator z wykształceniem pedagogicznym, przeszkolony w działaniach teatralnych, improwizacji oraz narzędziach inteligencji zbiorowej, 2 specjalistów z obszaru wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich.

Plan:

- Wprowadzenie do warsztatu w formie krótkich gier: przedstawienie uczestników, rozgrzewka dla grupy, budowanie pewności siebie i nawiązanie dynamicznej relacji pomiędzy wszystkimi uczestnikami.
- Ćwiczenia z improwizacji: rozwijanie wyobraźni, ekspresji pozawerbalnej, umiejętności wyjścia poza własną perspektywę.
- Wykorzystanie koła mowy w krótkich ćwiczeniach: mówienie o zapachu lub muzyce, która coś nam przypomina lub „pewnego dnia, gdy spotkałem się z niesprawiedliwym traktowaniem, odważyłem się przemówić”, podzielenie się doświadczeniami.
- Wykorzystanie różnych narzędzi inteligencji zbiorowej: Zasada zgody (wspieranie uczestników w wyborze tematu debaty za zgodą grupy); „Sześć kapeluszy myślowych” (pozwolenie uczestnikom, aby wyrazili swoje zdanie na różne sposoby. Czerwony kapelusz = emocje; żółty kapelusz = pozytywna krytyka; czarny kapelusz = negatywna krytyka; biały kapelusz = fakty i neutralność; zielony kapelusz = kreatywność; niebieski kapelusz = moderacja); „gdybym był na twoim miejscu” (pozwalenie uczestnikom, aby sugerowali różne rozwiązania danego problemu).

Elementy, na które należy zwrócić uwagę:**Odniesienie działań:**

- Informacje na temat celu i przedmiotu warsztatów powinny być podane jednoznacznie, w sposób zrozumiały, tak aby nieletni wiedzieli, czego się spodziewać i uniknęli fałszywych nadziei
- Personel i nieletni powinni uczestniczyć w warsztatach na równych zasadach
- Słowa, które padają podczas warsztatów mają charakter poufny
- Należy korzystać z gier i działań energetyzujących, aby warsztaty były bardziej dynamiczne.
- Trudne zadania i elementy wymagające refleksji muszą być krótkie (maksymalnie 10 do 15 minut)
- Należy opracować ramy bezpieczeństwa, kluczowe zasady i wartości (szacunek, nieocenianie innych, uprzejmość, otwartość, aktywne słuchanie, poufność) i powtarzać je tak często, jak to konieczne
- Wyjaśnienia powinny być proste, z użyciem jak największej liczby przykładów
- Jeśli pojawiają się napięcia, należy porozmawiać o tym z nieletnimi swobodnie i wezwać personel, jeśli będzie to konieczne

Odniesienie wyników:

- Plakaty powinny być ilustrowane, opatrzone prostymi i zrozumiałymi napisami.
- Szkolenie powinno odzwierciedlać materiał opanowany w trakcie warsztatów z nieletnimi i bazować na dobrych praktykach, które udało się wyodrębnić
- Aby nieletni byli w stanie swobodnie się wyrażać, moderator musi pozostać neutralny i zrezygnować ze swojej formalnej roli na czas ćwiczeń
- Moderator musi mieć jasno wyznaczone i zdefiniowane ramy, aby swobodnie animować grupę (dyskusyjną) młodzieży

Możliwe efekty

- ➔ **Moduł szkoleniowy dla specjalistów, zajmujących się egzekwowaniem praw nieletnich do uczestnictwa w ośrodkach zamkniętych.**

III. WARSZTATY HIP-HOPOWE

DCI Włochy zorganizowała dla nieletnich pozbawionych wolności, znajdujących się w Ośrodkach Detencyjnych dla Nieletnich w Turynie i Bari, możliwość dobrowolnego uczestnictwa w 5-dniowych warsztatach hip-hopowych.

Celem warsztatów była poprawa sytuacji dzieci pozbawionych wolności oraz zwiększenie ich szans na reintegrację dzięki bezpośredniemu uczestnictwu oraz możliwości wyrażenia opinii.

Organizatorzy postanowili osiągnąć ten ambitny cel poprzez wdrożenie warsztatów z 2 grupami około 10 dzieci przebywających w ośrodkach detencyjnych za pomocą metodologii uczestniczącej poprzez stworzenie piosenki **hip-hopowej** na temat praw dzieci.

Hip-hop uznano za odpowiednie narzędzie oraz język komunikacji, umożliwiającą dzieciom wyrażenie ich opinii. Jako współprowadzącego zaproszono profesjonalnego rapera, który miał także wesprzeć proces tworzenia piosenek wraz z ekspertami z DCI Włochy.

Warsztaty zrealizowano z myślą o dwóch aspektach:

- napisanie słów, zainspirowanych wstępną dyskusją o prawach dziecka w kontekście pozbawienia wolności;
- nagranie piosenek oraz klipu wideo

W rezultacie, w każdym z ośrodków detencyjnych grupa chłopców napisała i nagrała piosenkę, do której profesjonalści (inżynier dźwięku, twórca wideo) przygotowali także klip wideo. Dodatkowo, cały proces został upamiętniony filmem dokumentalnym przedstawiającym strukturę warsztatów oraz opinie uczestniczących w nich nieletnich i specjalistów⁵.

„Pisząc te piosenki wyrażamy dokładnie to, co myślimy. To, czego na ogół nie mówimy, bo się boimy, albo nie wiemy, co by się stało, gdybyśmy powiedzieli to głośno, jakie miałyby to dla nas konsekwencje. A kiedy piszemy teksty, jesteśmy wolni.”
 Chłopiec w ośrodku detencyjnym, I.P.M. Turyn

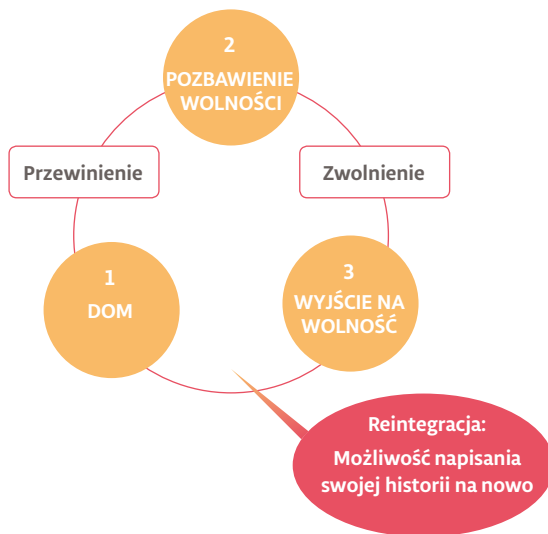
Bezpośrednie uczestnictwo dzieci w warsztatach było możliwe dzięki poszanowaniu ich prywatności na różne sposoby, np. poprzez użycie masek. Dzięki temu chłopcy czuli się też bardziej swobodnie, wyrażając osobiste opinie bez strachu przed ewentualnymi reperkusjami czy konsekwencjami.

⁵ Rezultaty te można obejrzeć na stronie internetowej projektu lub na stronie internetowej organizacji Defence for Children International - Włochy: <http://www.defenceforchildren.it/>

„Dla nas przyszłość była obietnicą, dla nich niesie tylko zagrożenie”

pecjalista pracujący w Ośrodku Detencyjnym dla Nieletnich w Bari

Pośrednio, praca ta pozwoliła młodym ludziom zmierzyć się z osobistymi doświadczeniami (z przeszłości), uwypuklić pewne kluczowe aspekty, które mogłyby mieć znaczenie dla poprawy ich obecnej sytuacji (w teraźniejszości) i zastanowić się nad możliwościami i perspektywami na przyszłość (w przyszłości). Ten trójpodział także przypomina strukturę piosenki hip-hopowej, która zwykle dzieli się na trzy etapy: przeszłość, teraźniejszość i przyszłość.

W sposób pośredni i całkowicie dobrowolnie chłopcy mieli skupić się na własnych doświadczeniach z możliwością ich „odczytania” lub „reinterpretacji”. Dzięki temu kreatywnemu procesowi zyskali świadomość własnego istnienia i kontekstu, który doprowadził ich do obecnej sytuacji. Ostatecznym celem było zidentyfikowanie mechanizmów wzmacniających ich odporność, potencjał i zasoby.

Dlatego wybrana metoda przeprowadzenia konsultacji bazowała na narracji i prawach dziecka. Narrację zaproponowano tu jako metodę, ale także jako doświadczenie, wyłaniające się jako kluczowy element dla zrozumienia i zweryfikowania historii własnego życia. Opowiadając o sobie, chłopcy zyskali zdolność rozumienia własnej sytuacji oraz poziom świadomości, który może im w przyszłości ułatwić zrealizowanie znaczących projektów życiowych. Co więcej, może się on także przyczynić do podejmowania przez nich spójnych decyzji życiowych.

NAZWA DZIAŁANIA

Cele	<ul style="list-style-type: none"> → Wzmocnienie uczestnictwa nieletnich pozbawionych wolności poprzez: → -Lepsze zrozumienie własnych praw w kontekście pozbawienia wolności; → -Stworzenie możliwości egzekwowania prawa do uczestnictwa i do bycia wysłuchanym; → Umocnienie prawa nieletnich do swobody wypowiedzi
Oczekiwane wyniki	<ul style="list-style-type: none"> → Przyjazne dzieciom narzędzia informacyjne, dostosowane do potrzeb nieletnich pozbawionych wolności → Większa wiedza nieletnich na temat przysługujących im praw
Metodologia	<p>Działania podejmowano na bazie metodologii uczestniczącej z udziałem nieletnich pozbawionych wolności, biorących udział w zajęciach dobrowolnie. Hip-hop posłużył jako narzędzie wyrażania opinii przez nieletnich.</p> <p>Profesjonalny raper współprowadził zajęcia i przyczynił się do powstania utworów. W każdym ośrodku detencyjnym chłopcy napisali piosenkę, wyprodukowano i nagrano klip wideo. Powstały także filmy dokumentalne, opisujące to doświadczenie, w których znalazły się wypowiedzi nieletnich i specjalistów.</p> <p>Na podstawie szeregu propozycji dotyczących praw dzieci moderatorzy zaproponowali stworzenie piosenki hip-hopowej. Piosenka powinna opisywać 1) zdarzenia, które sprawiły, że nieletni zetknęli się z wymiarem sprawiedliwości; 2) kluczowe aspekty wymagające poprawy w okresie pozbawienia wolności; 3) elementy, które mogą pomóc lub zaszkodzić wyjściu z sytuacji pozbawienia wolności i reintegracji w społeczeństwie. Piosenka stała się narzędziem komunikacji, ekspresji opinii i uczuć.</p>
Przygotowanie	<ul style="list-style-type: none"> → Prośba do administracji centralnej o zezwolenie na wstęp do zakładów zamkniętych → Uzgodnienia z dyrekcją Ośrodka Detencyjnego dla Nieletnich w celu ustalenia terminów, określenia potrzeb logistycznych i materiałów dozwolonych w zakładzie → Zorganizowanie spotkania podsumowującego z personelem Ośrodka Detencyjnego dla Nieletnich w czasie warsztatów lub po ich zakończeniu → Przekazanie rezultatów końcowych do administracji centralnej w celu uzyskania upoważnienia do ich publikacji i promocji

Od 8 do 10 dzieci (w wieku od 14 do 21 lat) pozbawionych wolności, przebywających w Ośrodku Detencyjnym dla Nieletnich.

→ 5 warsztatów po 2-3 godziny (z przerwą) w każdym Ośrodku Detencyjnym dla Nieletnich
→ łączny czas wdrażania: w zależności od warunków i dostępności uczestników. Okres ten nie powinien jednak przekroczyć 2-3 tygodni.

Flipchart; arkusze papieru; karteczki post-it; markery; długopisy; białe maski; perkusja; komputer; projektor; slajdy; nośnik nagrywania; kamera i inne materiały techniczne do stworzenia filmu wideo.

Metodologia warsztatów, w bardzo dużym stopniu nastawiona na aktywne uczestnictwo, wymaga, aby moderatorzy zebrali, ocenili i zintegrowali ze sobą doświadczenia i opinie uczestników. W tym celu, działając razem na rzecz interakcji w grupie i indywidualnego zaangażowania poszczególnych uczestników należy ich usadzić w okręgu bez stołów i jakichkolwiek obiektów odgradzających ich od siebie nawzajem. Warsztaty muszą odbyć się w spokojnym miejscu.

Moderator wykorzystuje tablicę do zaprezentowania i uzupełniania na bieżąco istotnych elementów, pojawiających się podczas dyskusji i burzy mózgów. Następnie arkusze papieru rozwiesza się na ścianach, tworząc „kontekst” szkolenia oraz narzędzie śledzenia poszczególnych etapów analizy, będącej owocem interakcji zachodzących w grupie. Prezentacje w formie slajdów lub innych materiałów elektronicznych mogą wzmocnić przekaz informacyjny szkolenia. W całym procesie uczestniczy twórca filmowy. Stara się on uchwycić kluczowe momenty oraz wywiady, które pojawią się w filmie dokumentalnym, zawsze z poszanowaniem zasady głoszącej, że uczestnicy nie mogą być w filmie rozpoznawalni.

Etapy wdrażania działania

Zespół moderatorów: Specjalista ds. praw dziecka, doświadczony artysta hip-hopowy, twórca filmowy, inżynier dźwięku (w ostatnim dniu warsztatów) oraz dodatkowe osoby pełniące funkcje pomocnicze w zakresie interakcji z grupą i realizacji niektórych zadań (próby chóru, wymiany, warsztat produkcji masek, ...).

Warsztat 1:

- Przedstawienie uczestników i moderatorów
- Zaprezentowanie celów projektu i etapów jego realizacji
- Przedstawienie znaczenia i historii hip-hopu przy pomocy filmów wideo
- Wprowadzenie do ram UNCRC w formie burzy mózgów na temat różnicy pomiędzy potrzebami i prawami oraz opracowania mapy Przetwarzania-Rozwoju-Ochrony-Uczestnictwa
- Zidentyfikowanie 4 słów kluczowych, burza mózgów w poszukiwaniu słów rymujących się z 4 słowami kluczowymi

Warsztat nr 2:

- W odniesieniu do czterech obszarów Przetwarzania-Rozwoju-Ochrony-Uczestnictwa należy zapytać nieletnich, co chcieliby przekazać światu zewnętrznemu, gdyby mieli szansę, że ktoś ich usłyszy
- Zaprezentowanie efektów pracy wykonanej na poprzednim etapie
- Praca nad rymami, opracowanie chórków

Warsztat nr 3:

- Przygotowanie masek (do wykorzystania w klipie wideo) i wybór aliasów (przydatne w napisach)
- Zaprezentowanie chłopców w maskach z podaniem aliasów
- Wysłuchanie wersji roboczej piosenki
- Praca nad rymami
- Praca w grupach nad tytułem piosenki

Warsztat nr 4:

- Nagranie piosenki
- Przygotowanie fragmentów do nagrania (w małych grupach)
- Nakręcenie scen klipu wideo

Warsztat nr 5:

- Nagranie piosenki
- Wysłuchanie wstępnej wersji piosenki
- Świętowanie z okazji zakończenia warsztatów
- Przeprowadzenie oceny końcowej

Przewidziano także mechanizm oceny warsztatów przez uczestników. Szybka sesja grupy fokusowej na rozpoczęcie i na koniec każdego dnia, z możliwością wyrażenia opinii na temat warsztatów.

Elementy, na które należy zwrócić uwagę:

- Należy wykazać się rzetelnością i faktycznie nagrać głosy dzieci (jeśli przekaz jest zbyt przytłaczający, spróbujcie zastanowić się razem nad znaczeniem i konsekwencjami takiego przekazu).
- W warsztatach nie powinno uczestniczyć więcej niż 10 osób, aby zapewnić dobrą jakość komunikacji i interakcji.
- Wszyscy uczestnicy muszą brać udział w zadaniu dobrowolnie.
- Warsztaty muszą odbywać się w spokojnym miejscu, wolnym od zakłóceń i ingerencji z zewnątrz.
- Przesłuchiwanie piosenki musi odbywać się w swobodnym stylu, co pozwoli na ewolucję narracji i tworzenie coraz to nowych, odmiennych historii.
- Nieletni muszą wybrać, kiedy i w jaki sposób zechcą podzielić się swoimi osobistymi doświadczeniami.
- Cel, przedmiot i program warsztatów powinien być jasno określony i dostosowany do potrzeb nieletnich, którzy dzięki temu będą wiedzieli, czego się spodziewać, zamiast robić sobie fałszywe nadzieje. Należy powtarzać je na początku każdego warsztatu.
- Nieletni muszą rozumieć język działania i umieć się w nim wyrazić (jeśli to konieczne, przy pomocy mediatora kulturowego).
- Wybrane narzędzie musi przemawiać do nieletnich, gwarantując ich zaangażowanie w czasie warsztatów⁶.
- Konieczna jest ochrona tożsamości uczestników (wykorzystanie aliasów i masek).
- Należy jednoznacznie określić ramy bezpieczeństwa.
- Nieletni powinni otrzymać czas wolny.
- Jeśli pojawiają się napięcia, należy porozmawiać o tym z nieletnimi swobodnie i wezwać personel, jeśli będzie to konieczne

Możliwe efekty

- ➔ **Sprawozdanie końcowe, obejmujące elementy, które wystąpiły, a których nie udało się ująć w piosence**
- ➔ **Piosenka hip-hopowa napisana przez chłopców i wyprodukowana przez profesjonalnych muzyków**
- ➔ **Klip wideo wyprodukowany przez profesjonalnych artystów**
- ➔ **Film dokumentalny o doświadczeniach chłopców w ośrodku detencyjnym, ich uczuciach i aspiracjach na przyszłość, który może obejmować wywiady ze specjalistami pracującymi w ośrodkach**
- ➔ **Zestaw rekomendacji do przekazania do centralnego wydziału wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich - ministerstwa sprawiedliwości w odniesieniu do głównych zidentyfikowanych problemów**

⁶ Możliwość nagrania piosenki z profesjonalnym artystą hip-hopowym oraz uczestnictwa w nagraniu klipu wideo, który zostanie rozpowszechniony, stanowi zachętę dla uczestników, a zarazem element aktywnego uczestnictwa.

IV. POZNAJ SWOJE PRAWA

W ramach tego kluczowego obszaru działania przedstawiciele HFPC przeprowadzili serię 16 warsztatów na temat praw dziecka dla nieletnich przebywających w Zakładzie Poprawczym w Studzieńcu oraz w Zakładzie Poprawczym i Schronisku dla Nieletnich w Warszawie - Falenicy.

W warsztatach uczestniczyło łącznie 28 chłopców i dziewcząt w wieku od 16 do 19 lat. Każde z nich popełniło poważny czyn karalny i zostało umieszczone w zakładzie poprawczym lub schronisku dla nieletnich na podstawie decyzji sądu rodzinnego.

Cele warsztatu:

- *pokazanie im, jak istotna jest wiedza, zrozumienie i korzystanie z przysługujących im praw, zarówno w ośrodku detencyjnym, jak i w zewnętrznym świecie,*
- *położenie szczególnego nacisku na art. 12 Konwencji o prawach dziecka, ustanawiający zasadę uczestnictwa.*

W każdym z ośrodków przedstawiciele HFPC przeprowadzili osiem warsztatów, trwających co najmniej 1,5 godziny każdy, tak aby zminimalizować problemy organizacyjne i negatywny wpływ warsztatów na inne zajęcia (szkoła, szkolenie zawodowe itd.). W trakcie każdej wizyty w ośrodku, HFPC przeprowadzała dwa warsztaty z co najmniej 1-godzinną przerwą pomiędzy nimi.

Większość warsztatów przeprowadzono w grupach 3-4 młodocianych przy pomocy aktywnych metod uczestnictwa, burzy mózgów, omówienia problemów i zaprezentowania wyników na forum, jak również analizy poszczególnych przypadków. Niemal każdą sesję rozpoczynano od krótkiego przypomnienia poprzednich warsztatów i wyciągniętych z nich wniosków.

Celem pierwszego bloku warsztatów było sprawdzenie, czy dzieci rozumieją koncepcję praw człowieka i praw dziecka. Nieletni pracowali w grupach - poproszono ich o zapisanie na tablicy skojarzeń z poszczególnymi prawami człowieka i dziecka i o zaprezentowanie wyników na forum. Wszystkie wyniki omówiono następnie na szerszym forum.

„Naprawdę tak jest w regulaminie naszego ośrodka? Pierwszy raz mam okazję to czytać.”

**Młody mieszkaniec ośrodka detencyjnego,
Polska**

Część czasu poświęcono także na omówienie zasad i kryteriów umożliwiających państwu ograniczenie praw człowieka. Uczestników poproszono także o sporządzenie listy praw człowieka i praw dziecka i wskazanie różnic pomiędzy nimi. Pomogło im to lepiej zrozumieć przysługujące im prawa.

Przedstawiciele HFPC poświęcili **drugi blok warsztatów** na analizę regulaminu wewnętrznego ośrodka detencyjnego. Nieletnich pytano, czy wszystkie zasady ujęte w regulaminie są dla nich zrozumiałe. Następnie poproszono ich o stworzenie regulaminu swoich marzeń.

Trzeci blok tematyczny dotyczył wdrożenia art. 12 Konwencji o prawach dziecka w kontekście prawa do informacji, prawa do wyrażania opinii i uczestnictwa we wszystkich sprawach dotyczących praw dzieci. Nieletnim poproszono o pracę w grupach i zapisanie, jakie prawa do uczestnictwa i wyrażania opinii mają znaczenie w ich życiu, zarówno w ogóle, jak i w warunkach zakładu. W trakcie dyskusji nieletni zastanawiali się, kiedy i w jaki sposób prawa te mogą ulec ograniczeniu.

Na zakończenie tego bloku nieletnim przedstawiono szereg przypadków dotyczących praw człowieka, zidentyfikowanych w ramach monitoringu prowadzonego przez HFPC lub NPM, i poproszono ich o wskazanie, w jaki sposób naruszono prawa człowieka w każdej z tych spraw. Przydzielono im także zadanie polegające na przygotowaniu plakatu, dotyczącego jednego z omawianych praw. Plakaty przygotowane przez nieletnich stały się inspiracją dla profesjonalnych artystów, zatrudnionych przez HFPC.

Podczas czwartego bloku nieletni omawiali prawa proceduralne i prawo do skargi. Poproszono ich o opisanie doświadczeń związanych ze składaniem skarg. Zdecydowana większość była świadoma faktu, że przysługuje im prawo do skargi, możliwość złożenia skargi, a także istnienia organów rozpatrujących skargi.

TWOJE PRAWA

Pamiętaj, że zawsze przysługują Ci prawa człowieka. Dotyczą one również Twojego pobytu w zakładzie poprawczym, schronisku dla nieletnich, młodzieżowym ośrodku wychowawczym oraz policzynie (dla dziecka). W takiej placówce nikt nie może Twoich praw ograniczać. Oto najważniejsze z Twoich praw.

PRAWO DO INFORMACJI

Musi być poinformowany o swoich prawach i obowiązkach. Ma prawo dostarczać informacje o sobie i swojej sytuacji. Ma prawo dostarczać informacje o sobie i swojej sytuacji.

PRAWO DO WYPowiedzi

Może wyrażać swoje zdanie i opinie. Może wyrażać swoje zdanie i opinie. Może wyrażać swoje zdanie i opinie.

PRAWO DO PRYWATNOŚCI

Ma prawo do prywatności. Ma prawo do prywatności. Ma prawo do prywatności.

PRAWO DO OCHRONY

Ma prawo do ochrony. Ma prawo do ochrony. Ma prawo do ochrony.

PRAWO DO NAUKI

Ma prawo do nauki. Ma prawo do nauki. Ma prawo do nauki.

WOLNOŚĆ WYZNANIA

Ma prawo do wolności wyznania. Ma prawo do wolności wyznania. Ma prawo do wolności wyznania.

ODPOWIEDNIE WARUNKI

Ma prawo do odpowiednich warunków. Ma prawo do odpowiednich warunków. Ma prawo do odpowiednich warunków.

PRAWO DO SKARGI, ODWOŁANIA

Ma prawo do skargi i odwołania. Ma prawo do skargi i odwołania. Ma prawo do skargi i odwołania.

HELPIERSKA FUNDACJA DLA PRAW CZŁOWIEKA

HELPIERSKA FUNDACJA DLA PRAW CZŁOWIEKA

NAZWA DZIAŁANIA

Cele	<p>Warsztaty prrzychyniają się do:</p> <ul style="list-style-type: none"> → zwiększenia wiedzy nieletnich o przysługujących im prawach, ich znaczeniu i istotności. → rozwoju umiejętności identyfikowania sytuacji, w których naruszane są prawa dziecka; → oceny, czy dzieci są prawidłowo i efektywnie informowane o przysługujących im prawach.
Oczekiwane wyniki	Możliwość zwiększenia wiedzy nieletnich na temat ich praw.
Metodologia	Metodologia działania bazuje na znajomości praw dziecka oraz na uczestnictwie.
Przygotowanie	<ul style="list-style-type: none"> → Wystąpienie z wnioskiem o zezwolenie na wstęp do zakładu zamkniętego → Zwrócenie się do dyrektora z prośbą o wskazanie najbardziej dogodnego terminu przeprowadzenia warsztatów. → Opracowanie metodologii i planu warsztatów → Przedstawienie metodologii dyrektorowi placówki → Organizacja spotkania końcowego z władzami placówki. Podsumowanie wyników pracy

15 - 20 uczestników

1 godzina - maksymalny czas trwania jednego warsztatu.
Liczba warsztatów zależy od liczby wybranych działań.

Flipchart, markery, naklejki, lista praw ustawowych, znaczki pocztowe, koperty, długopisy, papier, farba, ołówki, pędzle, cukierki

Warsztaty powinny odbywać się w świetlicy przy dużym stole. Nieletni mogą siedzieć lub stać. Wychowawcy placówki nie powinni być obecni, aby uniknąć wywierania negatywnego wpływu na dzieci.

Etapy wdrażania działania

Poniższe działania można dostosować do swoich potrzeb stosownie do doświadczenia, ilości posiadanego czasu oraz stopnia znajomości praw człowieka przez nieletnich.

- Należy poprosić nieletnich, by wymienili swoje prawa i porównać je z oficjalnym regulaminem wewnętrznym lub zbiorem przepisów.
- Należy poprosić nieletnich, aby wybrali kilka praw i pracowali nad nimi w grupach (4-5 osób). Każda z grup zapisuje skojarzenia związane z jednym, wybranym prawem. Grupy po kolei prezentują swoje skojarzenia.
- Następnie należy poprosić młodocianych, aby wybrali jedno/ kilka praw, które są dla nich najważniejsze i uzasadnili swój wybór oraz/lub opracowali plakat, opisujący je.
- Każdy nieletni wybiera prawo, które musi być uwzględnione w regulaminie wewnętrznym. Nieletni przygotowują w grupach instrukcje związane z przysługującymi im prawami. Każda z grup prezentuje i porównuje otrzymane wyniki.
- Należy zapytać nieletnich, co zapamiętali z regulaminu wewnętrznego i/lub poprosić o przeczytanie regulaminu i zaproponowanie sformułowań przyjaznych dziecku. Zapisujemy wszystkie komentarze pozytywne i negatywne i przekazujemy je kierownictwu placówki.
- Prosimy nieletnich, aby przeczytali art. CRC (prawo do uczestnictwa) i przekonali się, czy rozumieją jego znaczenie. Prosimy o wskazanie każdej sytuacji, w której personel wysłuchał nieletniego i uwzględnił jego uwagi, jak również sytuacji, w których nieletni chcieliby, aby ich głos został wysłuchany i wzięty pod uwagę.
- Należy poprosić, aby nieletni podzielili się na grupy 2-3-osobowe i przedstawili różne historie, opisujące realne problemy, jakie mogą wystąpić w ośrodku detencyjnym (znęcanie się, poniżające traktowanie, niesmaczne jedzenie itd.), aby następnie odegrać rolę członków personelu i/lub napisać skargę opisującą problem.

Elementy, na które należy zwrócić uwagę:

- Warsztaty powinny obejmować działania ukierunkowane na lepsze zrozumienie przez nieletnich ich praw, w szczególności prawa do informacji, uczestnictwa i składania skarg.
- Tylko nieletni - ochotnicy mogą uczestniczyć w warsztatach.
- Na początku działania należy przeprowadzić ocenę, aby ustalić, w jakim stopniu nieletni znają swoje prawa.
- Należy też przeprowadzić ocenę na koniec działania, aby poznać opinie nieletnich na temat działania (debata).

Możliwe efekty

- ➔ Plakat opisujący prawa człowieka, formularz skargi, instrukcje pisemne napisane łatwym, przyjaznym dzieciom językiem, opisujące ich prawa.

UK V. WARSZTATY UCZESTNICZĄCE DLA DZIECI POZBAWIONYCH WOLNOŚCI

Howard League zorganizowała dziewięć warsztatów uczestniczących z udziałem 50 chłopców i dziewcząt przebywających w strzeżonych ośrodkach zamkniętych. HL przeprowadziła pięć warsztatów w strzeżonych domach dziecka, dwa w strzeżonym ośrodku szkoleniowym i dwa z udziałem chłopców w więzieniu. Dla potrzeb każdego z warsztatów przygotowano przyjazne dzieciom materiały, a przysługujące dzieciom prawa zilustrowano szeregiem gier, uporządkowanych zajęć i dyskusji. Opracowano metodologię partycypacyjną, która została przekazana partnerom oraz wykorzystana w trakcie warsztatów i pracy z małoletnimi. Każdy warsztat przewidywał możliwość pozyskiwania informacji zwrotnych i ocen.

Warsztat uczestniczący w zakresie monitorowania warunków pozbawienia wolności nieletnich:

HL przeprowadziła warsztat uczestniczący dla pięciu chłopców w wieku 15 i 16 lat w strzeżonym domu dziecka w celu skonsultowania wyników z oczekiwaniami Królewskiego Inspektoratu Służby Więziennej (HMIP) odnośnie warunków pozbawienia wolności dzieci. HMIP ponosi odpowiedzialność za monitorowanie warunków pozbawienia wolności nieletnich w więzieniach i STC i konsultował proponowane zmiany w zakresie oczekiwań co do YOI dla dzieci.

Warsztat przeprowadzono z zastosowaniem zasobów przyjaznych dzieciom oraz aktywności angażujących chłopców, których zapytano także o zdanie na temat procesu inspekcji miejsc przetrzymywania nieletnich oraz ich możliwości aktywnego uczestniczenia w procesie konsultacyjnym.

Chłopców poproszono, aby podali najważniejszą ich zdaniem zasadę obowiązującą w strzeżonym domu dziecka. Poniżej przedstawiono listę podanych przez dzieci zasad, używając zastosowanego przez nie słownictwa:

- Traktuj innych tak, jak sam chcesz być traktowany
- Okazuj ludziom tyle uwagi, ile potrzebują
- Działaj razem z nimi, nie zostawiaj ich samym sobie
- Traktuj innych z szacunkiem
- Staraj się zrozumieć poglądy i opinie innych
- Spraw, aby poczuli się tu jak w domu
- Zawsze staraj się być wyjątkowy, okazuj innym szacunek i bądź osobą godną zaufania, motywuj rówieśników, gdy potrzebują pomocy
- Traktuj wszystkich sprawiedliwie
- Traktuj wszystkich z szacunkiem
- Rozmawiaj

Przeprowadzono rozmowę na temat: co sprawia, że możemy czuć się w ośrodku bardziej jak w domu. Chłopcy zgodzili się, że najważniejsze trzy zasady to:

- ➔ Szacunek
- ➔ Myślenie o innych
- ➔ Sprawianie, by było jak w domu.

Rozmawiano o oczekiwaniach Głównego Inspektora Służb Więziennych odnośnie inspekcji w ośrodkach dla dzieci i o czterech wskaźnikach „zdrowego” więzienia, którymi są: bezpieczeństwo, opieka, celowe działanie i readaptacja.

Chłopcom podano cztery hasła: Poczucie bezpieczeństwa, poczucie opieki, codziennie coś do zrobienia i plan wyjścia na wolność. Poproszono ich, aby podzielili się swoimi przemyśleniami na temat wszystkiego, co ważne, a co kojarzy im się z tymi hasłami. Chłopcy mieli zdecydowane poglądy co do tego, jak należy oceniać ośrodek detencyjny i w jaki sposób należy konsultować się z dziećmi w tym zakresie.

Poglądy nieletnich znalazły się w odpowiedzi konsultacyjnej Howard League⁷.

Warsztaty reintegracyjne z nieletnimi

HL przeprowadziła sześć warsztatów partycypacyjnych w ośrodkach detencyjnych, w ramach których analizowano kwestie praw dzieci i reintegracji, pracując łącznie z 37 nieletnimi w wieku 14-17 lat. Warsztaty reintegracyjne przeprowadzono w dwóch SCH, jednym STC i dwóch więzieniach. W ramach warsztatów szukano odpowiedzi na pytanie, jakie cechy ma dom, analizowano prawa dzieci do porady i wsparcia w planowaniu życia na wolności oraz prawa do zakwaterowania i wsparcia po wyjściu na wolność.

HL zrealizowała warsztaty dla specjalistów pracujących w tym samym czasie w tych samych ośrodkach detencyjnych, dostarczając pracownikom informacji o prawach dzieci oraz wskazując, jak należy wstawić się za nimi, aby umożliwić im znaczący udział w planach ich własnej reintegracji (patrz poniżej kluczowy obszar działania „reintegracja”).

W trakcie warsztatów, HL konsultowała się z nieletnimi w ośrodku detencyjnym, pytając, co oznacza dla nich dom. Nieletnich poproszono o wypełnienie arkusza, wskazując, jakie są ich zdaniem najważniejsze cechy dobrego domu. W trakcie warsztatów uczestniczących nieletni odpowiadali, że dom oznacza miłość, szczęście, opiekę, żywność i picie, ciepło i komfort. Krótko mówiąc, „dom” to dla nich dużo więcej niż tylko dach nad głową.

HL rozmawiała z nieletnimi na temat ich praw po wyjściu na wolność. Warsztaty partycypacyjne wykazały, że nieletnim zależy nie tylko na tym, aby po wyjściu na wolność mieć gdzie mieszkać. Chcieli miejsca, w którym czuliby się kochani, otoczeni opieką i wsparciem.

⁷ <https://howardleague.org/wp-content/uploads/2018/07/Howard-League-response-HMIP-expectations-YOIs.pdf>

Ich deklaracje zebrano i opublikowano w książeczce „Nie tylko dach nad głową”⁸. Poglądy nieletnich posłużyły także jako podstawa do opracowania zestawu narzędzi wsparcia reintegracji we współpracy ze specjalistami (patrz poniżej: część „Reintegracja”).

W ramach wszystkich warsztatów młodzi ludzie analizowali przysługujące im prawa, w tym prawo do wsparcia i zakwaterowania po wyjściu na wolność. Nieletnich poinformowano o prawach przysługujących dzieciom w potrzebie oraz prawie do uzyskania wsparcia w lokalnym wydziale służb opieki nad dziećmi zgodnie z postanowieniami Ustawy o dzieciach z 1989 r. HL objaśniała różnicę pomiędzy zakwaterowaniem i wsparciem udzielanym przez Służby Opieki nad Dziećmi a zakwaterowaniem udzielanym przez Dział Mieszkaniowy, aby nieletni byli w stanie podejmować świadome decyzje w trakcie konsultowania z nimi ich życzeń i odczuć.

Model uczestnictwa i zmiany

Howard League opracowała wzorzec uczestnictwa i zmiany, z którego korzystano na przestrzeni całego projektu. Zakładał on, że głosy nieletnich odegrają kluczową rolę w zmianach w zakresie realizowanej polityki i praktyk. Na przykład, wyniki kwestionariuszy stały się podstawą dla sprawozdań podsumowujących w rodzaju dokumentu „Nie tylko dach nad głową”⁹.

Materiały przyjazne dzieciom: W ramach realizacji projektu HL opracowała materiały przyjazne dzieciom w porozumieniu z nimi. Proces ten został wykorzystany w celu opracowania ulotek HL dla dzieci, działań w ramach warsztatów oraz broszur dla specjalistów i opiekunów pracujących z dziećmi. Przyjazne dzieciom materiały HL zostały wykorzystane we wszystkich warsztatach uczestniczących oraz konsultacjach z nieletnimi. HL zaprojektowała i wyprodukowała ulotkę na temat gorącej linii doradztwa prawnego, w porozumieniu z nieletnimi przebywającymi w ośrodkach detencyjnych. HL opracowała kwestionariusze, dotyczące szeregu kwestii podnoszonych przez nieletnich, włącznie ze zwolnieniem warunkowym i reintegracją. Przyjazne dzieciom kwestionariusze umożliwiły HR konsultowanie się z większą liczbą młodych ludzi.

⁸ <https://howardleague.org/wp-content/uploads/2018/05/More-than-a-roof-overhead.pdf>

⁹ *ibid*

NAZWA DZIAŁANIA

- Cele**
- Skonsultowanie z nieletnimi przebywającymi w ośrodkach strzeżonych tego, co dla nich ważne
  - Ustalenie z nieletnimi, w jaki sposób inspektorzy i inni specjaliści powinni konsultować się z nimi, aby poznać ich opinie
  - Poinformowanie Królewskiego Inspektoratu Służb Więziennych (HMIP) o poglądach nieletnich i ich doświadczeniach w ośrodkach detencyjnych

- Oczekiwane wyniki**
- Opinie nieletnich jako podstawa weryfikacji oczekiwań HMIP w stosunku do więzień, w których przebywają nieletni.
  - Konsultacje z nieletnimi na temat kwestii, które mają dla nich szczególne znaczenie i poinformowanie o wynikach specjalistów w sposób uznany za odpowiedni przez nieletnich.

- Metodologia**
- Nieletni są ekspertami, jeśli chodzi o ich własne doświadczenia. Warsztaty uczestniczące miały pozwolić nieletnim w ośrodkach detencyjnych na wyrażenie opinii i omówienie tego, co jest dla nich istotne. Nieletni mieli świadomość faktu, że ich opinie i doświadczenia zostaną wykorzystane w celu powiadomienia HMIP.

- Przygotowanie**
- Wszyscy uczestniczący w warsztatach nieletni powinni udzielić świadomej zgody na udział przed rozpoczęciem warsztatów.

4-6 nieletnich w ośrodku detencyjnym

1 godzina

Flipchart, długopisy, naklejki, karty, arkusze

Klasa lub inne bezpieczne i wygodne miejsce, np. świetlica

Etapy wdrażania działania

Powitanie nieletnich i poinformowanie ich o celu podjętego działania

Podstawowe zasady

Omówienie z nieletnimi podstawowych zasad. Objasnienie pojęć świadomej zgody, anonimowości i poufności

Lodołamacz: Twoje najważniejsze zasady

- Przeprowadź z nieletnimi burzę mózgów na temat: zasady kluczowe dla bezpiecznego domu
- Poproś nieletnich, aby udzielił informacji zwrotnych odnośnie przytoczonych propozycji, a następnie ustalili jako grupa, które zasady są dla nich najważniejsze.

Zadanie 1: co ma dla Ciebie znaczenie w ośrodku detencyjnym?

- Poinformuj nieletnich o ‘oczekiwaniach’ inspektorów wobec więźni, w których przetrzymywani są nieletni
- Przeprowadź rozmowę na temat tego, co jest dla nich najważniejsze w sytuacji pozbawienia wolności, i na co dorośli powinni zwracać uwagę, aby móc ustalić, jak się czują nieletni

Zadanie 2: w jaki sposób nieletni mogą zabrać głos?

- Zagraj z nieletnimi w grę „zgadzam się/ nie zgadzam się”: słyszą oni szereg stwierdzeń, a następnie przechodzą na tę stronę pokoju, która odzwierciedla ich odpowiedź
- Omów różne odpowiedzi

Zadanie 3: Dyskusja w grupie

- Podaj nieletnim różne przykłady sposobów konsultowania się, takie jak badania, kwestionariusze, grupy fokusowe czy zadania. Pozwól, aby określili najskuteczniejsze sposoby oraz słabe i mocne strony różnych metod prowadzenia konsultacji
- Określ wnioski i przeprowadź ocenę

Elementy, na które należy zwrócić uwagę:

- Należy wziąć pod uwagę zdolność nieletnich do uczestnictwa.
- Konieczne jest uwzględnienie tutaj zróżnicowanych doświadczeń w ośrodkach detencyjnych. Niektórzy nieletni mają dłuższe wyroki od innych i mogą podlegać przeniesieniu do więzień.

Możliwe efekty

- ➔ **Rekomendacje dla decydentów politycznych na podstawie opinii nieletnich, którzy zgodzili się na udział**

c) Reintegracja

Gdy nieletni są pozbawieni wolności, jednym z celów musi być stworzenie warunków szybkiej i skutecznej reintegracji ze społeczeństwem. Wiadomo, że proces reintegracji jest złożony i bierze w nim udział wielu interesariuszy, którzy często miewają odmienne perspektywy i cele odnośnie dziecka pozbawionego wolności. Zbyt często nieletni pozbawieni wolności są pozostawieni sami sobie, a ich głos nie jest słyszalny.

Dlatego projekty pilotażowe były ukierunkowane na współpracę pomiędzy personelem ośrodków detencyjnych oraz najważniejszymi organizacjami i służbami ochrony dzieci, jak również opracowanie protokołów współpracy w celu poprawy reintegracji dzieci pozbawionych wolności.

Celem jest rozwijanie współpracy pomiędzy służbami odpowiedzialnymi za reintegrację nieletnich pozbawionych wolności.

BE

I. PRAWO DO WŁĄCZENIA SPOŁECZNEGO - ANALIZA GRUPOWA

W Belgii nieletni, którzy popełnili przestępstwo, są objęci środkami ochronnymi, zasądzonymi przez sędziego do spraw nieletnich. Pozbawienie wolności jest z zasady rozwiązaniem ostatecznym. Stosowane środki różnią się od wdrażanych w przypadku dorosłych ze względu na ich cel wychowawczy i ochronny.

Ze względu na związany z nimi cel ochronny, pozbawienie wolności stanowi jeden z etapów szerszej zakrojonego procesu reintegracji. Jest to w pewnym sensie absurdalne, zważywszy, że usuwamy nieletniego ze społeczeństwa, aby lepiej go przystosować do życia w nim, izolujemy, aby wzmocnić więzi, wprowadzamy w życie nieletniego „przerwę”, aby wzmocnić jego dynamikę subiektywną i relacyjną.

Jaki proces reintegracji powinien odgrywać najważniejszą rolę w przypadku nieletnich, pozbawionych niekiedy wolności na bardzo długi okres? Pod jakimi warunkami? Jakie są siły napędowe i przeszkody na drodze ku reintegracji?

Wielu interesariuszy ma wpływ na wdrażanie tych środków pozbawienia wolności, procesów reintegracji i resocjalizacji. Należą do nich sędziowie sądów dla nieletnich, służby ochrony sądowej, służby prewencyjne, służby wsparcia, a także liczne organizacje prywatne, działające na zlecenie sądu do spraw nieletnich lub też z własnej inicjatywy. Proces reintegracji dotyczy także szeregu interesariuszy pozasądowych, w tym szkół, lokalnych służb socjalnych, klubów młodzieżowych, sportowych itd.

W jaki sposób wszystkie te podmioty działają wspólnie „w sieci” w ramach wdrażania i wspierania procesu reintegracji? Na jakie trudności natykają się w ramach tej współpracy? Jakie czynniki mogą zwiększyć skuteczność i jakość działań sieciowych? Z jakimi konkretnymi sytuacjami i przeszkodami stykają się ci aktorzy, a jakie czynniki ułatwiają zakończenie reintegracji z sukcesem?

„Podejście multidyscyplinarne pozwoliło nam lepiej zrozumieć pracę każdego z nas i związane z nią wyzwania”

Pracownik ośrodka detencyjnego dla nieletnich

Oto pytania, które stały się punktem wyjścia dla projektu angażującego próby kluczowych interesariuszy w procesie reintegracji nieletnich pozbawionych wolności.

Zasadniczym celem jest tu wzmacnianie wszechstronnej współpracy pomiędzy wszystkimi instytucjami i służbami uczestniczącymi w procesie reintegracji w ramach wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich.

Oto oczekiwane wyniki:

- *Należy wskazać najważniejsze problemy we współpracy pomiędzy służbami uczestniczącymi w procesie reintegracji;*
- *Określić czynniki, które mogłyby przyczynić się do poprawy efektywności i jakości współpracy sieciowej;*
- *Zakreślić ramy działania i sformułować zalecenia, które pozwolą zwiększyć prawdopodobieństwo skutecznej realizacji procesów reintegracji.*

DCI-BE wdrożyła to działanie, stosując określoną metodologię: metodę analizy grupowej. Ta metoda badawcza - opracował ją Luc Van Campenhoudt, profesor socjologii na Uniwersytecie Saint-Louis (Bruksela) - bazuje na konkretnych historiach uczestników, związanych z wątkiem reintegracji nieletnich pozbawionych wolności oraz metod współpracy w tym obszarze pomiędzy różnymi interesariuszami.

DCI-BE poświęciła dwa pełne dni na analizę próby interesariuszy procesu reintegracji nieletnich przetrzymywanych w IPPJ. Grupa składała się z 10 uczestników:

- 1 sędziego do spraw nieletnich
- 1 delegata ds. ochrony młodzieży
- 1 dyrektora IPPJ
- 1 członka zespołu terapeutów psychospołecznych z zakładu zamkniętego
- 1 osoby odpowiedzialnej za organizację usług z zakresu zakwaterowania nieletnich
- 2 wychowawców reprezentujących służby organizujące „przepustki” dla nieletnich,
- 1 pedagoga z instytucji publicznej uczestniczącej w procesie reintegracji
- 1 wychowawcy z technikum
- 1 asystenta socjalnego reprezentującego lokalne służby socjalne

Warsztaty moderował profesor z Uniwersytetu Saint-Louis (Bruksela), jeden z twórców metody. Pomagali mu specjaliści do spraw przestępczości nieletnich DCI-BE.

Zastosowana metoda pozwoliła na przeprowadzenie zbiorczej analizy zagadnień związanych z procesem reintegracji oraz podejmowanych działań i zaleceń, skierowanych do odpowiednich władz i przeznaczonych do rozpowszechniania.

Wynikiem projektu jest sprawozdanie, wskazujące na najważniejsze kwestie zidentyfikowane podczas dwudniowej analizy grupowej oraz ich interpretację przez uczestników.

Szereg zaleceń adresowanych do odpowiednich władz oraz rozpowszechnianych w instytucjach, wśród specjalistów i personelu służb odpowiedzialnych za reintegrację.

„Czasami wystarczy nawiązanie kontaktu z jedną osobą, aby dziecko było w stanie sobie pomóc”

Asystent socjalny reprezentujący lokalne służby socjalne

NAZWA DZIAŁANIA

Cele	Metoda analizy grupowej procesu reintegracji
Oczekiwane wyniki	<ul style="list-style-type: none"> → Uwzględniono najważniejsze kwestie dotyczące współpracy pomiędzy służbami zaangażowanymi w proces reintegracji; → Określono czynniki, które mogłyby przyczynić się do poprawy efektywności i jakości współpracy sieciowej; → Przedstawiono metody działania i sformułowano zalecenia, które mogą przyczynić się do zwiększenia skuteczności procesu reintegracji.
Metodologia	Metoda analizy grupowej to metodologia badawcza, która bazuje na konkretnych historiach uczestników związanych z wątkiem reintegracji i stanowi podstawę dla analizy zbiorczej kwestii podnoszonych przez uczestników, sposobów działania i rekomendacji.
Przygotowanie	<ul style="list-style-type: none"> → Zdefiniowanie pytania badawczego → Zidentyfikowanie istotnych interesariuszy, których należy zaprosić → Określenie terminów spotkań → Skontaktowanie się ze wszystkimi interesariuszami → Wysłanie formalnych zaproszeń, zawierających wszystkie szczegółowe dane na temat badania, z objaśnieniem celu warsztatów i strategii, która zostanie wykorzystana, jak również informacji praktycznych (daty, godziny, adres, catering itd.) → Przegląd wszystkich istotnych publikacji i sprawozdań związanych z przedmiotem badania

Grupa 10 do 12 uczestników reprezentujących całą próbę interesariuszy uczestniczących w działaniach objętych ramami pytania badawczego.

2 warsztaty po dwa pełne dni (od godziny 9:00 do 16:00)

flipcharty, markery, dyktafon, komputery

- Neutralne miejsce o lokalizacji dogodnej dla wszystkich uczestników - poza obszarem instytucji zamkniętych.
- Sala konferencyjna z dużym stołem.
- Jako zachętę można zaproponować uczestnikom zwrot kosztów podróży i parkingu.

Etapy wdrażania działania

Zespół moderatorów: moderator doświadczony w stosowaniu metody z aktywnym wsparciem eksperta ds. wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich i zespół sprawozdawczy (2 osoby)

5 etapów:

Historia

- Należy poprosić uczestników o przedstawienie historii (znaczących, przeżytych osobście, pozytywnych lub negatywnych, „Pewnego razu...”);
- Wspólnie wybrać historię do analizy;
- Poprosić narratora wybranej historii o podanie bardziej szczegółowych informacji (wyłącznie faktów);
- Wspólnie zidentyfikować problemy (dlaczego wybrano tę historię, jakie problemy wskazał narrator);
- Uczestnicy proszą o podanie dodatkowych informacji (kto, jak, gdzie, ale bez interpretacji).

Interpretacja (ani pozytywna, ani negatywna/ bez osobistych oskarżeń/ bez osądów)

- Runda pierwsza:
  - Uczestnicy proszą o podanie bardziej szczegółowych informacji (jak wyjaśnić, co się stało, 1 lub 2 punkty)
  - Narrator reaguje (dodatkowe informacje, reakcje na interpretacje uczestników, szczegółowe informacje o problemach itd.)
- Runda druga (powtórzenie 2 ostatnich kroków)

'Czas przerwy' (pomiędzy dwoma dniami analizy, nie dłuższy niż dwa tygodnie)

Analiza

- Wspólna debata (różne punkty widzenia, bez konfliktów)
- Podsumowanie interpretacji
- Moderator ożywia i rozszerza debatę, podając możliwe refleksje teoretyczne
- Moderator formułuje hipotezę (przeformułowanie wstępnego problemu, wymiana opinii i walidacja przez grupę)

Perspektywy praktyczne i rekomendacje

Ocena

Elementy, na które należy zwrócić uwagę:

Odnośnie działań:

- Sformułowanie pytania badawczego nie może być na tyle wąskie, aby nie skłaniało ono do analizy
- Należy wybrać pomiędzy grupą homogeniczną lub heterogeniczną (ta ostatnia ma przewagę polegającą na zróżnicowaniu punktów widzenia)
- Należy zapewnić wystarczająco dużo czasu na ukończenie procesu (wnioski o upoważnienia, kontakt z uczestnikami, przygotowanie analizy);
- Należy jednoznacznie określić zasady moralne umowy z uczestnikami (określić, że wszystkie wyniki podlegają zatwierdzeniu przez uczestników, którzy zarazem mają zagwarantowaną pełną poufność);
- Miejsce spotkania powinno być neutralne;
- Cała analiza powinna zająć nie więcej niż 2 pełne dni lub 4 połówki dni w okresie maksymalnie 1 miesiąca;
- Uczestnicy powinni wiedzieć, że są sobie moralnie równi (każdy punkt widzenia jest równy);
- Wszyscy uczestnicy powinni być na równi zaangażowani.

Odnośnie wyników:

- Sprawozdanie powinno całościowo odzwierciedlać wymianę opinii, która miała miejsce w ciągu dwóch dni analizy grupowej i wiernie przekazywać interpretacje i analizy podawane przez uczestników
- Rekomendacje powinny być realistyczne i wykonalne
- Rekomendacje powinny być formułowane w sposób praktyczny i zorientowany na wdrażanie
- Rekomendacje powinny być adresowane w szczególności do władz, które mają możliwość podejmowania decyzji o wdrożeniu zmian

Możliwe efekty

- ➔ Sprawozdanie, wskazujące na najważniejsze kwestie zidentyfikowane podczas dwudniowej analizy grupowej, oraz ich interpretację przez uczestników.
- ➔ Szereg zaleceń adresowanych do odpowiednich władz oraz rozpowszechnianych w instytucjach, wśród specjalistów i personelu służb odpowiedzialnych za reintegrację.

II. REINTEGRACJA ZA GŁOSEM DZIECI

Ten kluczowy obszar działania wdrożono w regionach, w których znajdują się ośrodki detencyjne dla nieletnich, biorące udział w projekcie, tzn. w regionach Piemontu, Valle D'Aosta, Ligurii i Massa Carrara w odniesieniu do Ośrodka Detencyjnego dla Nieletnich w Turynie oraz w regionach Bari i Basilicata w odniesieniu do Ośrodka Detencyjnego dla Nieletnich w Bari.

Celem projektu było przyjęcie przez specjalistów zatrudnionych w Ośrodkach Detencyjnych dla Nieletnich i poza nimi perspektywy praw dziecka w ich codziennej pracy. Uzasadnieniem dla przyjęcia takiej perspektywy jest założenie, że może ona pozwolić na zdefiniowanie projektów reintegracji dla dzieci pozbawionych wolności oraz sprawić, że staną się one bardziej efektywne i lepiej dopasowane do potrzeb.

W tym celu zorganizowano szereg spotkań z kluczowymi aktorami, aby zrealizować następujące zamierzenia szczegółowe:

- Opracowanie wspólnych ram analizy sytuacji dzieci pozbawionych wolności na podstawie CRC i standardów praw człowieka;
- Zrozumienie punktu widzenia i kontekstu funkcjonowania nastolatków pozbawionych wolności;
- Zidentyfikowanie kluczowych luk i ewentualnych propozycji ulepszeń dla fazy reintegracji.

Celem wprowadzenia, spotkanie rozpoczęło się od projekcji filmu dokumentalnego, nakręconego w ramach drugiego kluczowego obszaru działania (patrz wyżej „warsztaty hip-hopowe”). Drugim materiałem, który miał odpowiednio ukierunkować spotkanie, było narzędzie samooceny opracowane w ramach pierwszego kluczowego obszaru działania (patrz wyżej „Budowanie świadomości praw dziecka wśród specjalistów”).

Wszyscy znaczący interesariusze z wymienionych regionów, którzy uczestniczyli w spotkaniach międzybranżowych, zostali zaproszeni do zacieśnienia współpracy oraz wzmocnienia więzi z ośrodkami detencyjnymi dla nieletnich w celu zwiększenia szans reintegracji.

„Powinniśmy wychodzić stąd (z ośrodka detencyjnego) z większą ilością narzędzi i lepszą motywacją, inaczej zwykle tu wracamy. Często, gdy wreszcie stąd wychodzimy, jest z nami gorzej niż było na początku. Powinniśmy wychodzić silniejsi i bardziej zmotywowani!”

Chłopiec w ośrodku detencyjnym, I.P.M. Turyn

NAZWA DZIAŁANIA

- Cele**
- Zrozumienie punktu widzenia i kontekstu funkcjonowania nastolatków pozbawionych wolności - Prawo do uczestnictwa
  - Zidentyfikowanie kluczowych luk i ewentualnych propozycji ulepszeń dla fazy reintegracji - Prawo do rozwoju i samostanowienia
  - Opracowanie wspólnych ram analizy sytuacji dzieci pozbawionych wolności na podstawie CRC i standardów praw człowieka

- Oczekiwane wyniki**
- Zwrócenie uwagi służb wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich na głosy i punkt widzenia nieletnich pozbawionych wolności.
  - Głosy i punkt widzenia nieletnich pozbawionych wolności stanowią środek do celu, jakim jest zmiana kształtu praktyk i działań specjalistów pracujących w ośrodkach detencyjnych lub z nimi powiązanych.
  - Narzędziem umacniania specjalistów są zasady CRC.

- Przygotowanie**
- Zaprezentowanie filmu dokumentalnego na szczeblu centralnym w Ministerstwie Sprawiedliwości dyrektorom ośrodków detencyjnych, szefom policji więziennej oraz służb zewnętrznego wymiaru sprawiedliwości
  - Wysłanie oficjalnych zaproszeń do ośrodków detencyjnych
  - Organizacja logistyki

- Prezentacja krajowa dla dyrektorów ośrodków detencyjnych, szefów policji więziennej i służb zewnętrznego wymiaru sprawiedliwości
- Seminaria terenowe, np. z udziałem przedstawicieli ośrodka detencyjnego; przedstawiciela służb socjalnych wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich; przedstawiciela ośrodków wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich; specjalistów z organizacji trzeciego sektora pracujących w obszarze wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich i ośrodków alternatywnych; zakładów, w których przebywają młodzi ludzie opuszczający ośrodki detencyjne i/lub ośrodki alternatywne; inne usługi z zakresu opieki zdrowotnej

Pół dnia

Ekran do wyświetlania DVD, plakat opisujący narzędzie samooceny

Prosta sala z ekranem i stołami

Implementation steps

- Obecne ramy projektu CRBB2.0
- Rozpowszechnianie filmu dokumentalnego, wyprodukowanego w ramach działań podjętych z udziałem dzieci (patrz wyżej „warsztaty hip-hopowe”)
- Przedstawienie ram debaty na podstawie narzędzia samooceny, opracowanego w ramach kluczowego obszaru działania z udziałem specjalistów (patrz wyżej „Budowanie świadomości praw dziecka wśród specjalistów”).
- Przedyskutowanie i wypunktowanie słabych punktów, możliwości i koncepcji ulepszeń w fazie wychodzenia na wolność i reintegracji

Możliwe efekty

- ➔ **Sprawozdanie, wskazujące na najistotniejsze wyodrębnione zagadnienia**
- ➔ **Plakat rozpowszechniany na skalę krajową wśród służb wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich**

III. PRAWO DO REINTEGRACJI

W ramach tego kluczowego obszaru działania, HFPC skupiła się na koncepcji reintegracji nieletnich opuszczających ośrodki detencyjne.

Celem HFPC było lepsze zrozumienie procesu reintegracji, określenie jego mocnych i słabych stron, jak i stwierdzenie, w jakim stopniu obowiązujące zasady w wymienionych obszarach tworzą całościowy system wsparcia nieletnich w procesie reintegracji.

W tym celu przedstawiciele HFPC przeprowadzili 8 spotkań z członkami NGO, pracownikami ośrodków detencyjnych odpowiedzialnymi za wspieranie nieletnich w procesie reintegracji oraz przedstawicielami władz, nadzorujących te procesy. Spotkania te miały na celu scharakteryzowanie bieżącego modelu reintegracji, porównanie go do systemu reintegracji dla dzieci opuszczających system placówek opiekuńczych jak również zidentyfikowanie związanych z nim luk.

Interesariuszy poproszono o przedstawienie szerokiej perspektywy doświadczeń z procesem reintegracji. Opisywali oni, w jaki sposób zaczynają się działania ukierunkowane na reintegrację, kto odpowiada za opracowanie planów reintegracji i przygotowanie dzieci do opuszczenia instytucji. Poproszono ich także o ocenę jakości działań zakładów poprawczych i ich użyteczności w torowaniu nieletnim drogi do niezależności.

Następnie interesariuszy poproszono o zidentyfikowanie korzyści społecznych i możliwości dostępnych dla dzieci opuszczających zakłady poprawcze. HFPC sprawdziła, czy dostęp do takich korzyści nie ma charakteru nadmiernie sformalizowanego i czy spełnia on potrzeby dzieci opuszczających w/w placówki.

HFPC podjęła także próbę zidentyfikowania przeszkód na drodze do skutecznej reintegracji. W tym celu sprawdziła dostępność hosteli dla nieletnich opuszczających zakłady poprawcze. Zweryfikowała także politykę mieszkaniową największych samorządów w Polsce, aby ocenić, czy wspierają one proces reintegracji, oferując dzieciom opuszczającym zakłady poprawcze wystarczające wsparcie w znalezieniu zakwaterowania.

Na podstawie badań źródeł wtórnych i wniosków o udzielenie informacji publicznie dostępnych HFPC podjęła także próbę oceny zasięgu funkcjonowania systemu reintegracji, liczby korzystających z niego nieletnich oraz kwoty funduszy publicznych, przeznaczonych na realizację związanych z tym zadań. Ponadto, HFPC zidentyfikowała priorytety państwowe w zakresie wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich, porównując wydatki na dzieci odizolowane w placówkach poprawczych i wydatki na proces reintegracji.

Co więcej, działania HFPC były także ukierunkowane na określenie skuteczności obowiązujących przepisów w tym obszarze. HFPC przystąpiła do wyszukiwania badań, dokumentów i ram polityk, opisujących skuteczność systemu reintegracji oraz sprawdzenia, czy zagadnienie to jest postrzegane jako istotne w debacie publicznej.

Wreszcie HFPC zidentyfikowała dobre praktyki w obszarze reintegracji i rozpowszechniła je wśród różnych grup interesariuszy.

Na koniec, HFPC opracowała szereg zaleceń dla władz publicznych różnego szczebla, opisując potrzeby w zakresie reformy systemu.

NAZWA DZIAŁANIA

Cele Zidentyfikowanie problemów i dobrych praktyk związanych z procesem reintegracji dzieci

Oczekiwane wyniki Poprawa procesu reintegracji dzieci

Przygotowanie

- Przeprowadzenie badań źródeł wtórnych na temat reintegracji
- Wystosowanie wniosku o udostępnienie informacji publicznych
- Zorganizowanie co najmniej 8 spotkań z różnymi interesariuszami

3-5 uczestników

8 spotkań po 30 minut do 1,5 godziny

Papier, długopis, komputer

Etapy wdrażania

- Przeprowadzenie badań źródeł wtórnych na temat procesu reintegracji. Weryfikacja obowiązujących przepisów. Wyszukanie publikacji opisujących proces.
- Wykorzystanie prawa dostępu do informacji i zwrócenie się do władz z wnioskiem o udostępnienie danych dotyczących procesu reintegracji: liczby dzieci w ośrodkach detencyjnych, kosztu ich utrzymania, liczby dzieci opuszczających ośrodki, liczby dzieci korzystających z pomocy lub wsparcia materialnego w trakcie procesu reintegracji.
- Sporządzenie listy wszystkich potencjalnych problemów, wyłonionych w trakcie badania źródeł wtórnych.
- Opracowanie metodologii działania. Wybór typu spotkań, rodzaju i liczby interesariuszy, miejsca spotkań. Podjęcie decyzji, czy zorganizować wspólne spotkanie dla wszystkich interesariuszy, czy też spotkania indywidualne z poszczególnymi interesariuszami. Należy pamiętać, że podczas spotkań zbiorowych, z udziałem innych interesariuszy, uczestnicy mogą niechętnie mówić o problemach.
- Zorganizowanie spotkań z interesariuszami, tzn. członkami NGO, personelem ośrodków detencyjnych i przedstawicielami władz odpowiedzialnych za procesy reintegracji.

Możliwe efekty

- ➔ Dokument strategiczny w sprawie reintegracji

IV. OPINIE DZIECI O REINTEGRACJI

Howard League przeprowadziła osiem warsztatów z dziedziny readaptacji dla 83 pracowników wspierających dzieci pozbawione wolności i zaangażowanych w planowanie procesu ich wyjścia na wolność. W ramach tego procesu przeprowadzono dwa warsztaty z udziałem 20 przedstawicieli Barnardo's pracujących w STC i YOI, warsztat z udziałem 11 pracowników STC, dwa warsztaty w strzeżonych domach dziecka z udziałem 22 pracowników i dwa warsztaty w więzieniach dla chłopców, w których wzięło udział 30 członków personelu.

Wśród specjalistów uczestniczących w warsztatach znaleźli się kierownicy ośrodków, instruktorzy zawodowi, nauczyciele, pracownicy opieki medycznej, logopedzi oraz pracownicy odpowiedzialni za readaptację, zatrudnieni przez NGO oraz personel ośrodków detencyjnych.

Warsztaty dotyczyły takich zagadnień, jak prawo dzieci opuszczających ośrodki detencyjne do readaptacji, proces readaptacji dzieci, role i obowiązki innych stron zaangażowanych oraz prawo dzieci do wsparcia i zakwaterowania. Celem warsztatów było zwiększenie wiedzy specjalistów i ich umiejętności w zakresie opracowywania solidnych planów readaptacji dla dzieci oraz skutecznego definiowania rozwiązań w obszarze wspierania dzieci w planowaniu życia na wolności. Warsztaty obejmowały obszar wiedzy o prawach dzieci, jak choćby prawo do uwzględniania ich życzeń i odczuć.

Warsztaty poprowadzili prawnicy Howard League; w programie znalazł się szereg działań, w tym dyskusje, analizy przypadku oraz edukacja w dziedzinie prawa. Praktycy mieli możliwość podzielenia się swym doświadczeniem i rekomendowania rozwiązań. W ramach warsztatów zachęcano także specjalistów do zasięgnięcia pomocy prawnej na jak najwcześniejszym etapie, jeśli mieli poczucie, że plany wsparcia są niewystarczające lub po prostu nie istnieją. Na koniec, uczestnicy omówili kluczowe wnioski i priorytety, wśród których wskazano:

- ➔ Istotność przygotowania i działania zgodnie z harmonogramem czasowym
- ➔ Słuchanie młodych ludzi i ich upodmiotowienie
- ➔ Wpływanie na ich oczekiwania
- ➔ Istotność edukacji i opieki społecznej w procesie reintegracji

Howard League opracowała zestaw narzędzi readaptacyjnych we współpracy z personelem ośrodków detencyjnych, pracującym z dziećmi. Działalność prawna i uczestnicząca HL wskazała na konieczność opracowania wytycznych dla personelu wspierającego dzieci, które pozwoliłyby zwiększyć ich kompetencje oraz konfrontować się ze specjalistami w przypadkach, gdy pakiet socjalny nie spełnia ich oczekiwań.

Pakiet wsparcia w chwili wyjścia na wolność powinien mieć charakter całościowy, a nie ograniczać się do wskazania nowego adresu. Specjaliści deklarowali, że rzeczywistość odbiega znacznie od oczekiwań w tym zakresie, a w wielu przypadkach oferuje się młodym ludziom niewiele poza nowym adresem.

HL przeprowadziła warsztaty reintegracyjne z personelem więzienia i opracowała projekt zestawu narzędzi dla pracowników odpowiedzialnych za planowanie readaptacji. HL

zrealizowała serię czterech warsztatów podsumowujących z udziałem pracowników więzień i osób odpowiedzialnych za readaptację, w ramach których narzędzia te uszczegółowiono i dopracowano.

Zestaw narzędzi opracowano w taki sposób, aby przeprowadzić specjalistów krok po kroku przez proces planowania wyjścia na wolność, który powinien rozpoczynać się już w chwili, gdy dziecko zjawia się w ośrodku detencyjnym. Personel musi uwzględnić życzenia i odczucia dziecka, opracowując plan, który powinien być zgodny z najlepiej pojętym interesem dziecka. Opracowany zestaw narzędzi wskazuje specjalistom kierunek planowania z wyprzedzeniem, przy uwzględnieniu pierwszej możliwej daty zwolnienia, z poszanowaniem dla praw dziecka. Zestaw ten wskazuje pracownikom, kiedy, gdzie i w jaki sposób mogą szukać pomocy, gdy dochodzi do naruszenia prawa dziecka do readaptacji. Bazuje on na prawach dziecka, opisanych w Konwencji o prawach dziecka ONZ.

- Artykuł 12: prawo do swobodnego wyrażania własnych poglądów i do ich uwzględnienia
- Artykuł 3: najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka
- Artykuł 40: wymiar sprawiedliwości umożliwiający reintegrację

Zestaw ten został omówiony i opracowany podczas warsztatów reintegracji z udziałem pracowników innych placówek strzeżonych.

NAZWA DZIAŁANIA

Cele	<ul style="list-style-type: none"> → Zachęcanie dzieci do myślenia o tym, czego chcą i potrzebują w celu skutecznej reintegracji → Przekazanie dzieciom informacji o przysługujących im prawach i ich upodmiotowienie
Oczekiwane wyniki	<ul style="list-style-type: none"> → Dzieci chętniej formułują własne życzenia i odczucia co do tego, co oznacza dla nich dom → Rośnie wiedza młodych ludzi na temat przysługujących im praw → Dzieci i praktycy są bardziej odporni na wyzwania i skłonni poszukiwać pomocy prawnej w przypadku naruszenia obowiązującego prawa.
Metodologia	<p>Warsztaty uczestniczące zachęcają dzieci do zastanowienia, co jest dla nich decydujące, jeśli chodzi o dobry dom. Dzieci omawiają różne opcje wsparcia i zakwaterowania po wyjściu na wolność i otrzymują informacje o przysługujących im prawach w tym zakresie. Następnie dzieci mogą podjąć świadomą decyzję, gdzie chcą mieszkać po wyjściu na wolność, jakiego wsparcia potrzebują i na jakie mogą liczyć.</p>
Przygotowanie	<ul style="list-style-type: none"> → Dobra komunikacja z kierownikami ośrodków, którzy zaprosili organizację do przeprowadzenia warsztatów dla dzieci. → Organizacja równoległych warsztatów dla personelu ośrodka tego samego dnia, co pozwoli pracownikom zapewnić wsparcie i działanie na rzecz dzieci, którymi się opiekują → Ukończenie oceny ryzyk i potrzeb przed rozpoczęciem warsztatów

4 do 7 dzieci przebywających w ośrodku detencyjnym

1 godzina minimum, najlepiej 1 godzina 30 minut

Flipchart, długopisy, naklejki, karteczki post-it, arkusze

Klasa lub inne ciche, wygodne pomieszczenie, np. świetlica.

Etapy wdrażania działania

Krok 1: Powitanie i wprowadzenie

- Objąsnienie uczestnikom roli organizacji we wspieraniu dzieci pozbawionych wolności
- Objąsnienie pojęcia świadomej zgody, anonimowości i poufności
- Gra „na przełamanie lodów”

Krok 2: Dom i co to oznacza

- Należy poprosić dzieci, aby zastanowiły się, co to znaczy dobry dom (ludzie, miejsca, rzeczy, działania i uczucia). Poproszenie, aby dzieci przeprowadziły burzę mózgów, następnie przekazały jej wyniki grupie i omówiły wspólnie (sugestie zapisujemy na tablicy).
- Umieszczenie naklejek na tablicy przy pozycjach, które można wyegzekwować zgodnie z prawem.

Krok 3: Opcje wsparcia i zakwaterowania po wyjściu na wolność

- Opcje wsparcia i zakwaterowania po wyjściu na wolność
- Należy poprosić dzieci, aby zastanowiły się nad pozytywnymi i negatywnymi aspektami różnego rodzaju zakwaterowania, jak zamieszkanie z rodziną, otrzymanie wsparcia od opieki społecznej lub zakwaterowania od samorządu lokalnego (tylko w przypadku 16i 17-latków).
- Poinformowanie dzieci o przysługujących im prawach w zakresie wsparcia i zakwaterowania. Dzieci analizują potencjalne pułapki związane z ograniczonym wsparciem lub jego brakiem lub kiepskim zakwaterowaniem.

Krok 4: Prawo dzieci do informacji, gdzie zamieszkają po wyjściu na wolność

- Na podstawie studium przypadku młodej osoby, która ma wyjść na wolność, należy poprosić dzieci, aby zastanowiły się, kiedy osoba ta powinna się dowiedzieć, że ma wyjść na wolność i jakie są plany wobec niej.
- Następnie omawiamy istotność przygotowania planów z dużym wyprzedzeniem, co pozwoli na skuteczną reintegrację.

Krok 5: Prawo dzieci do uwzględnienia ich życzeń i odczuć

- Na podstawie tego samego studium przypadku należy poprosić dzieci, aby zastanowiły się nad życzeniami i odczuciami młodego człowieka i spróbowały określić, gdzie będzie chciał zamieszkać po wyjściu na wolność. Dzieci analizują także punkt widzenia specjalistów, którzy mogą brać pod uwagę inne czynniki, planując readaptację.
- Należy omówić prawo dzieci do uwzględnienia ich życzeń i odczuć w planowaniu readaptacji.

Krok 6: Podsumowanie odnośnie prawa do efektywnej reintegracji

- Poinformowanie dzieci o zasadach dotyczących zakwaterowania i wsparcia, o prawach przysługujących im w świetle obowiązujących przepisów, o prawie do uzyskania pomocy i wsparcia.
- Poinformowanie dzieci, gdzie mogą szukać pomocy prawnej

Krok 7: Wnioski

- Podsumowanie warsztatów, informacje zwrotne, ocena.

Elementy, na które należy zwrócić uwagę:

- Wszystkie warsztaty uczestniczące muszą odbywać się za świadomą zgodą dzieci.
- Należy uwzględnić odmienność doświadczeń nieletnich. Niektórzy z nich wracają do domu, do swoich rodzin; w przypadku innych nie jest to możliwe.
- Należy brać pod uwagę różnice w zakresie wiedzy i możliwości nieletnich. Niektórzy znają szczegółowo swoje prawa, inni wiedzą bardzo niewiele lub ich wiedza jest błędna.
- Należy przekazać im prawidłową wiedzę na temat przysługujących im praw, aby umożliwić im podważenie decyzji specjalistów lub wystąpienie o pomoc prawną w przypadku, gdy są zdania, że ich prawa naruszono

Możliwe efekty

- ➔ **Poglądy dzieci na temat tego, czym jest dom, można przekazać specjalistom wspierającym dzieci w planowaniu dalszej części wyroku lub życia na wolności, aby upewnić się, że podejną odpowiednio do procesu reintegracji i skonsultują się z dziećmi w celu określenia ich potrzeb i życzeń.**

Edycja anglojęzyczna:

Handbook: Children's Rights Behind Bars - Reintegration and Rights from a participatory perspective

Niniejsza publikacja powstała dzięki wsparciu finansowemu pozyskanemu z Programu „Prawa, Równość i Obywatelstwo” realizowanemu przez Unię Europejską, od Rady Europy oraz Fonds Houtman.

Wyłącznie odpowiedzialność za treść niniejszej publikacji ponosi organizacja Defence for Children International – Belgia i w żadnym przypadku nie może ona być utożsamiana ze stanowiskiem Komisji Europejskiej lub innych darczyńców.

©2018, Defence for Children International - Belgia. Wszelkie prawa zastrzeżone.

Materiał zawarty w treści niniejszej publikacji może być cytowany lub przedrukowywany pod warunkiem podania źródła. Aby ubiegać się o zezwolenie na tłumaczenie i powielanie całościowe publikacji, prosimy o kontakt pod adresem info@defensedesenfants.be

ISBN: 978-83-62245-75-8

Numer rejestru handlowego: D/2018/14.312/6

Projekt graficzny: Zérodegré design

Korekta wydania anglojęzycznego: Linguanova.com.pl

Niniejszy poradnik stanowi rezultat końcowy projektu „Prawa dzieci pozbawionych wolności 2.0.”, realizowanego przez Defence for Children International - Belgia jako koordynatora we współpracy z DCI oraz Ministerstwem Sprawiedliwości Włoch, Helsińską Fundacją Praw Człowieka (Polska) oraz Howard League for Penal Reform (Wielka Brytania).

Zgodnie z założeniem głoszącym, że konieczne jest poszerzenie wiedzy na temat praw dzieci pozbawionych wolności, jak i większe ich poszanowanie, przeprowadzono szereg projektów pilotażowych w ośrodkach detencyjnych dla chłopców i dziewcząt w Belgii, Włoszech, Polsce i Wielkiej Brytanii. Zrealizowano także znaczące działania na rzecz poprawy współpracy pomiędzy wszystkimi interesariuszami, zaangażowanymi w proces reintegracji dzieci pozbawionych wolności. Aktywny udział nieletnich i specjalistów był elementem kluczowym tego procesu.

Celem niniejszego podręcznika jest promowanie skutecznego uczestnictwa nieletnich pozbawionych wolności, budowanie potencjału specjalistów pracujących z tymi nieletnimi oraz ułatwianie procesów reintegracji. Podręcznik zawiera arkusze koncepcji działań, które można wdrażać w ośrodkach detencyjnych z udziałem nieletnich i/lub specjalistów w celu rozszerzania ich wiedzy oraz wzmocnienia poszanowania dla praw dzieci.

Podręcznik jest przeznaczony dla specjalistów pracujących z nieletnimi pozbawionymi wolności, w celu przygotowania i opracowania działań związanych z reintegracją i prawami nieletnich. Mogą z niego korzystać także inni specjaliści, chcący lepiej zrozumieć problemy i wyzwania związane z pozbawieniem nieletnich wolności i ich reintegracją.

„Lepsza znajomość praw dzieci prowadzi do lepszego wdrażania”
Wychowawca zatrudniony w ośrodku detencyjnym dla nieletnich

*„To, czego chcemy, nie zawsze oznacza to samo, co sądzą na ten temat dorośli: muszą nas słuchać,
żeby pomóc nam zaplanować przyszłość”*
Chłopiec przebywający w ośrodku detencyjnym

PROJEKT SFINANSOWANY PRZEZ

REC programme of the European Union

WSPÓŁFINANSOWANY PRZEZ

